

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલયમાં અમદાવાદ ખાતે

વિશેષ દિવાની અરજી નં. ૧૭૯૫૩/૨૦૧૧

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમુર્તી શ્રી એન. વી. અંજારીયા

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે?	હા.
૨	પત્રકારને સોંપવામાં આવે કે નહીં?	હા.
૩	શું તેમના સ્વામી ચુકાદાની વાજબી નકલ જોવા માંગે છે?	ના.
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	ના.

ભારતીય રાયન (આદિત્ય બિરલા નુવો લિમિટેડનું એકમ) અરજદાર (ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા સચિવ અને ૧ પ્રતિવાદી (ઓ)

દેખાવ:

શ્રી મિહીર જોશી, એલ. ડી. એસ. આર. એમ. એસ. અમૃતા એમ. થાકોર સાથે
વકીલ,

અરજદાર (ઓ) નંબર ૧ માટે વકીલ

શ્રી પ્રકાશ જાની, એલ. ડી. એમ. આર. સાથે વધારાના એડવોકેટે જનરલ

માનન મેહતા, એલ. ડી. પ્રતિવાદી (ઓ) નંબર ૧-૨ માટે સેવા આપતા

પ્રતિવાદી (ઓ) નંબર ૧ નિયમ માટે એજુપી

કોરમ: માનનીય ન્યાયમુર્તી શ્રી એન. વી. અંજારીયા

તારીખ: ૨૧/૦૮/૨૦૧૫

સિએવી જજમેન્ટ

બોમ્બે સિંચાઈ અધિનિયમ, ૧૮૭૯ની કલમ ૬૭માં આવતી જોગવાઈ "આ અધિનિયમ હેઠળ કલેક્ટરના તમામ આદેશો અને કાર્યવાહીઓ રાજ્ય સરકારની દેખરેખ અને નિયંત્રણને આધિન રહેશે"; શું "દેખરેખ અને નિયંત્રણ" શબ્દો કલેક્ટર સમક્ષ થતી અર્ધ-ન્યાયિક પ્રકૃતિની કાર્યવાહી અને આદેશો પર રાજ્ય સરકારને આધિપત્ય પ્રદાન કરે છે, અથવા તેઓ માત્ર વહીવટી નિયંત્રણની સત્તા સૂચવે છે-આ વર્તમાન અરજીમાં વિચારણા માટે ઉદ્ભવતા કાયદાના ચપળ પ્રશ્નો છે.

૧.૧ બોમ્બે સિંચાઈ અધિનિયમ, ૧૮૭૯ ની કલમ ૬૭ (ત્યારબાદ 'અધિનિયમ' તરીકે ઉલ્લેખિત) નીચે મુજબ વાંચે છે.

“૬૭. કલમ ૧૩, ૧૮, ૨૦-એ, ૨૦-એફ, ૨૫, ૩૦, ૪૫, ૪૬, ૪૮ અને ૪૮-એ હેઠળ નહેર-અધિકારી દ્વારા પસાર કરાયેલા અધિનિયમ.-દરેક આદેશ હેઠળની અપીલ કલેક્ટરને અપીલપાત્ર રહેશે: પરંતુ જે તારીખે હુકમની વિરુદ્ધ અપીલ કરવામાં આવી હતી તે તારીખથી ત્રીસ દિવસની અંદર અપીલ રજૂ કરવી જોઈએ.

આ અધિનિયમ હેઠળ કલેક્ટરના તમામ આદેશો અને કાર્યવાહી રાજ્ય સરકારની દેખરેખ અને નિયંત્રણને આધિન રહેશે.”.

૨. બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ આ અરજી દાખલ કરીને, અરજદારે કાયદાની ઉપરોક્ત કલમ ૬૭ હેઠળ દેખરેખ અને નિયંત્રણની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને પ્રતિવાદીના કલ્પસર વિભાગ દ્વારા ૨૧ નવેમ્બર, ૨૦૧૧ના રોજ બહાર પાડવામાં આવેલી કારણદર્શક નોટિસની અધિકારક્ષેત્રની માન્યતા પર સવાલ ઉઠાવ્યો છે. આથી અરજદાર તેમજ અન્ય પક્ષ એટલે કે કલેક્ટરને એ સમજાવવા માટે કહેવામાં આવે છે કે અરજદારની અપીલને મંજૂરી આપતા કલેક્ટરનો ૧૬મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૮નો આદેશ મંજૂર કરવામાં આવ્યો છે કે ૨૬ કરવામાં આવ્યો છે.

પૃષ્ઠભૂમિમાં હકીકતો

૩. અરજીના રેકૉર્ડમાંથી જે તથ્યો મેળવી શકાય છે તે સુસંગતતા સાથે રજૂ કરી શકાય છે.

૩.૧ હિરન નદીની નજીક, અરજદાર કંપનીનું એકમ વેરાવલ ખાતે આવેલું છે. આ નદી પર, હિરણ-૨ બંધનું નિર્માણ વર્ષ ૧૯૮૧માં કરવામાં આવ્યું હતું. અરજદારના એકમમાં એક કૂવો છે. વર્ષ ૧૯૯૯ પહેલાં આ કૂવામાં હિરણ-૨ ડેમથી કૂવા સુધી બાંધવામાં આવેલી નહેરમાંથી પાણી મળી રહ્યું હતું. ત્યારબાદ, અરજદારે ચેનલને સીલ કરવાની પરવાનગી માંગી હતી. આ મંજૂરી સિંચાઈ સત્તામંડળો દ્વારા આપવામાં આવી હતી. જુનાગઢના કાર્યકારી ઇજનેરે ૧૬મી એપ્રિલ, ૧૯૯૯ના રોજ આદેશ પસાર કરીને અરજદારને ચેનલને સીલ કરવાની મંજૂરી આપી હતી. પરિણામે ડેમમાંથી કૂવામાં પાણીનો પ્રવાહ કપાઈ ગયો હતો. ભાવનગર સિંચાઈ સર્કલના અધીક્ષણ ઇજનેર અને જુનાગઢ સિંચાઈ વિભાગના કાર્યકારી ઇજનેર દ્વારા સ્થળ પર નહેરને સીલ કરવાની હકીકતની ચકાસણી કરવામાં આવી હતી. આદેશમાં નોંધવામાં આવ્યું છે કે પાણીનો ઉપયોગ ૧લી મે, ૧૯૯૯થી બંધ કરવામાં આવ્યો હતો. અરજદારને ઉપરોક્ત તારીખ એટલે કે ૧લી મે, ૧૯૯૯ સુધી પાણીના વપરાશના ખર્ચની ચૂકવણી કરવા માટે જવાબદાર ઠેરવવામાં આવ્યો હતો.

૩.૧.૧ એવું લાગે છે કે સરકાર જુનાગઢ સિંચાઈ વિભાગ સાથે જોડાયેલા ન હોય તેવા અધિકારી પાસેથી સ્વતંત્ર અભિપ્રાય ઈચ્છતી હતી.મે ૨૦૦૨માં રાજ્ય સરકારે સુપ્રિટેન્ડિંગ એન્જિનિયર, અમદાવાદને પોતાનો અભિપ્રાય આપવા નિર્દેશ આપ્યો હતો, જેમણે ૧૮ મે, ૨૦૦૨ના રોજ ભાવનગરના સુપ્રિટેન્ડિંગ એન્જિનિયર, એક્ઝિક્યુટિવ એન્જિનિયર અને ડેપ્યુટી એક્ઝિક્યુટિવ એન્જિનિયર સાથે સ્થળની મુલાકાત લીધી હતી.તેઓએ નહેર, ડેમ અને નદીથી કૂવાનું અંતર માપ્યું.આ ટીમે ૨૨ મે, ૨૦૦૨ના રોજ એક અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો.અહેવાલમાં અન્ય બાબતોની સાથે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે અરજદાર કંપનીનો કૂવો ૩૨૨ મીટરનો હતો.ડેમથી દૂર જે આશરે ૩૯.૨ મીટરના અંતરે હતો.નદીના કાંઠેથી અને ૧૧૧૨ મીટરના અંતરે.ડાબી બાજુની નહેરમાંથી.સત્તાવાળાઓએ અવલોકન કર્યું હતું કે કૂવામાં પાણી આવતું ન હતું, પરંતુ ચેનલ બંધ થયા પછી શક્ય છે કે પાણી કુદરતી ઝરણાં દ્વારા આવી રહ્યું હતું.તેમાં જાણવા મળ્યું હતું કે અરજદાર કંપનીનો કૂવો નહેરથી ૨૦૦ ચાર્ડની અંદર આવેલો ન હતો અને કાયદાની કલમ ૪૮એ હેઠળ ૨૦૦ ચાર્ડના વિસ્તારમાં આવેલા કૂવાઓ અને નહેરમાંથી પાણી ખેંચવાના સંદર્ભમાં પાણીના ચાર્જ વસૂલવામાં આવતા હોવાથી, અરજદાર કંપનીએ પાણીના ચાર્જ ચૂકવવાની જરૂર નહોતી અને પાણીના ચાર્જ માટે બિલ ન વધારવાની કંપનીની વિનંતી વાજબી હતી.

૩.૧.૨ ૨૯ મે, ૨૦૦૨ના રોજ રાજ્ય સરકારના જળ સંસાધન અને પાણી પુરવઠા વિભાગના નર્મદાના નાયબ સચિવે સુપ્રિટેન્ડિંગ એન્જિનિયરને પાણીના ખર્ચની આકારણી ન કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો કારણ કે કંપનીએ ચેનલ બંધ કરી દીધી હતી.સત્તામંડળે જણાવ્યું હતું કે બંધ થવાની તારીખથી પાણીના દરનું મૂલ્યાંકન કરવાની જરૂર નથી.ઉપરોક્ત સંદેશાવ્યવહારની સામગ્રી પરથી એ જોઈ શકાય છે કે રાજ્ય સરકારે ડેમ, નહેર અને નદીથી કૂવાના અંતરની હકીકત પણ સ્વીકારી હતી અને તેમાં જણાવ્યું હતું કે નહેરથી કૂવાનું અંતર ડેમથી લગભગ ૧,૧૨૨ મીટર અને હિરન ૨ ડેમની નીચેની તરફ હિરન નદીથી લગભગ ૩૯.૨ મીટર હતું. હિરન ૨ ડેમ અને અરજદાર કંપનીના સ્થળ પરના કૂવા વચ્ચેનું અંતર લગભગ ૩૨૨ મીટર હોવાનું જણાવવામાં આવ્યું હતું.

૩.૧.૩ જો કે, ૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૪ના રોજ, સિંચાઈ સત્તામંડળ, જુનાગઢ સિંચાઈ વિભાગે અન્ય એક નિર્દેશ જારી કર્યો હતો કે અરજદાર કંપની તેના કૂવામાંથી પાણીનો ઉપયોગ કરી રહી છે, જે ડેમમાંથી પાણી નીકળીને કૂવામાં આવી રહ્યું હતું, અને કંપનીને મે, ૧૯૯૯થી ડિસેમ્બર, ૨૦૦૩ સુધી પાણીના ચાર્જ ચૂકવવા માટે જવાબદાર ઠેરવી હતી.ઉપરોક્ત પત્રમાં નોંધપાત્ર રીતે એક સંદર્ભ હતો કે તે રાજ્ય સરકાર તરફથી ૦૮મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૪ના રોજ મળેલા કેટલાક ટેલિફોનિક સંદેશાવ્યવહાર અનુસાર હતો.અરજદારનો આરોપ છે કે રાજ્ય

સરકાર તરફથી એક નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો, જેના પર કાર્યકારી ઈજનેર, જુનાગઢ, જે નહેર અધિકારી હતા, તેમણે કાયદાની કલમ ૪૮ એ હેઠળ પાણીના શુલ્કની માંગ કરી હતી. ઉપરોક્ત આદેશ ૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૪ના રોજ મોકલવામાં આવ્યો હોવા સામે, અરજદારે કાયદાની કલમ ૬૭ હેઠળ કલેક્ટર સમક્ષ અપીલ કરી હતી. એવું લાગે છે કે ૧૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૪ના રોજ નર્મદા જળ સંસાધન વિભાગે ફૂવાના સંદર્ભમાં પાણીના ખર્ચ માટે બિલ જારી કરવાનો આદેશ જારી કર્યો હતો. કલેક્ટરે ૨૭મી મે, ૨૦૦૪ના રોજ અપીલને મંજૂરી આપી હતી અને હકીકતોની ચકાસણી કર્યા પછી અને અરજદારને સુનાવણીની તક આપ્યા પછી આ બાબતને તેમના નિર્ણય માટે કેનાલ અધિકારીને મોકલી દીધી હતી.

૩.૧.૪ ત્યારબાદ રાજ્ય સરકારે ૧૩મી જુલાઈ, ૨૦૦૪ના રોજ જાહેરનામા દ્વારા નિષ્ણાતોની એક સમિતિની રચના કરી હતી, જેમાં પાંચ વ્યક્તિઓનો સમાવેશ થતો હતો, જેમાં સપાટી પરના જળ સંસાધનોના એક નિષ્ણાત, એક નિવૃત્ત પોલીસ અધિક્ષક, એક ભૂ-જળવિજ્ઞાની અને એક ભૂ-ભૌતિકશાસ્ત્રીનો સમાવેશ થતો હતો. સમિતિએ સ્થળની મુલાકાત લીધી હતી અને અભ્યાસ કર્યા પછી તારણ કાઢ્યું હતું કે ફૂવામાં ઉપલબ્ધ પાણી ડેમ અથવા નદી અથવા નહેરમાંથી વહી રહ્યું ન હતું, પરંતુ તે ફૂવા પર પશ્ચિમ બાજુની આસપાસની જમીનમાંથી વહી રહેલું પાણી હતું. ૨૦મી ડિસેમ્બર, ૨૦૦૪ના રોજ રાજ્ય સરકારે

સામાન્ય વહીવટ વિભાગના અધિક મુખ્ય સચિવ સુશ્રી નેત્ર ચિનોય અને નર્મદા વિભાગના સચિવ એસ. જે. દેસાઈની બનેલી અન્ય એક સમિતિની રચના કરવાનું પસંદ કર્યું હતું.ઉપરોક્ત સમિતિના સંદર્ભની શરતો માત્ર તપાસ કરવા અને અહેવાલ આપવા માટે હતી કે શું અરજદાર અને સિંચાઈ વિભાગના કોઈ અધિકારીઓ વચ્ચે કોઈ સાંઠગાંઠ હતી કે કેમ અને અધિકારીઓ સામે કોઈ પગલાંની જરૂર હતી કે કેમ.સમિતિએ તેના અહેવાલમાં અરજદારના કૂવાના સંદર્ભમાં પાણીના ચાર્જ વસૂલવાની ભલામણ કરી હતી.

૩.૧.૫ રાજ્ય સરકારે ફરીથી કૂવાના સંદર્ભમાં પાણીના ચાર્જ વસૂલવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો.નહેર અધિકારીએ ફરી એકવાર ૧૩મી જૂન, ૨૦૦૭ના રોજ હિરન નદીને નહેરનો ભાગ ગણતા કાયદાની કલમ ૪૮એ હેઠળ પાણીના ચાર્જ વસૂલવા માટે આદેશ પસાર કર્યો હતો.નહેર અધિકારીના ઉપરોક્ત આદેશ સામે, અરજદારે ૧૦મી જુલાઈ, ૨૦૦૭ના રોજ કલેક્ટર સમક્ષ અપીલ કરી હતી.

૩.૧.૬ એ નોંધવું યોગ્ય છે કે ઉપરોક્ત અપીલની પેન્ડન્સી દરમિયાન, નર્મદા જળ અને સંસાધન વિભાગે ૧૦મી એપ્રિલ, ૨૦૦૮ના રોજ એક પત્ર બહાર પાડીને કલેક્ટરને ^{નીર્દેશ} આપ્યો હતો કે કલેક્ટર સમક્ષની કાર્યવાહી કાયદાની કલમ ૬૭ હેઠળ રાજ્ય સરકારની દેખરેખ અને નિયંત્રણને આધિન છે અને કૂવાના સંદર્ભમાં પાણીના ખર્ચની વસૂલાત માટે તાત્કાલિક પગલાં લેવામાં આવે.કલેક્ટરે

અરજદારની અપીલની સુનાવણી કરતી વખતે રાજ્ય સરકારને નેત્ર ચિન્નોય સમિતિના અહેવાલની નકલ ઉપલબ્ધ કરાવવા વિનંતી કરી હતી.નર્મદા વિભાગે ૨૬મી ઓગસ્ટ, ૨૦૦૮ના રોજ એક પત્ર દ્વારા તે અહેવાલની નકલ આપવાનો ઇનકાર કર્યો હતો જેમાં જણાવ્યું હતું કે સામાન્ય વહીવટી વિભાગે અહેવાલ આપવાની વિરુદ્ધ અભિપ્રાય આપ્યો હતો, જેમાં કલેક્ટરને ઉપલબ્ધ રેકૉર્ડના આધારે અને સિંચાઈ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર તાત્કાલિક નિર્ણય લેવાની જરૂર હતી.

૩.૨ રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી અને બંને પક્ષો દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોને ધ્યાનમાં લીધા પછી, કલેક્ટરે ૧૬મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૮ના રોજ એક વિગતવાર આદેશ પસાર કર્યો હતો, જેમાં અરજદારની અપીલને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી અને કેનાલ અધિકારી દ્વારા ૧૩મી જૂન, ૨૦૦૭ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલા આદેશને રદ કર્યો હતો.

૩.૩ ૧૬મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૮ના કલેક્ટરના આદેશના અવલોકન પર, તે સ્પષ્ટ હતું કે કલેક્ટરે બંને પક્ષો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલો અને તેમના દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી સંબંધિત સામગ્રીના આધારે કેનાલ અધિકારીના આદેશની તપાસ કરી હતી.નિષ્ણાત સમિતિના અહેવાલોના પાસાઓ સહિત કેસના સમગ્ર ઇતિહાસને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો હતો.કલેક્ટરે એ પણ

વિચારણા કરી હતી કે શું કંપની તરફથી કલમ ૪૮ હેઠળ પાણીના દર વસૂલવામાં આવે છે કે કેમ, એક માપદંડ નહેરથી કૂવાનું અંતર છે, કલેક્ટરે તે બાબતે પણ સંબંધિત કેસ ધ્યાનમાં લીધો હતો. એક વિગતવાર આદેશમાં, કલેક્ટરે આખરે અપીલને મંજૂરી આપી અને ૧૧મી જૂન, ૨૦૦૭ના કેનાલ અધિકારીના આદેશને રદ કર્યો.

૩.૪ ૨૧મી નવેમ્બર, ૨૦૧૧ના રોજ, એટલે કે કલેક્ટરે ઉપરોક્ત અપીલને મંજૂરી આપ્યાના બે વર્ષ પછી, રાજ્ય સરકારના નર્મદા સંસાધન, પાણી પુરવઠા અને કલ્પસર વિભાગે કાયદાની કલમ ૬૭ હેઠળ 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' ની સત્તાઓનો કથિત ઉપયોગ કરીને ૧૬મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૮ના કલેક્ટરના આદેશને 'મંજૂરી આપવા અથવા રદ કરવા' માટે કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે નોટિસ જારી કરી હતી. ૩૦મી નવેમ્બર, ૨૦૧૧ના રોજ અન્ય એક સંદેશાવ્યવહાર દ્વારા જવાબ રજૂ કરવાની સમયમર્યાદા લંબાવવામાં આવી હતી. શું 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' હેઠળ મેળવેલી સત્તાઓ માત્ર વહીવટી બાબતોને આવરી લેવા માટે છે કે પછી તે અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યવાહી અને આદેશો સુધી પણ વિસ્તરે છે તે વિવાદાસ્પદ મુદ્દો છે.

અરજદારની રજૂઆતો

૪. અરજદાર વતી રજૂઆતોની રૂપરેખા આપતા, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી મીહીર જોશીએ વિદ્વાન વકીલ શ્રીમતી અમીતા ઠાકુરની મદદથી રજૂઆત કરી હતી કે કાર્યવાહી અરજદાર કંપની પર તેના કૂવાના સંદર્ભમાં પાણીના શુલ્કની વસૂલાત અંગેના ચુકાદા સાથે સંબંધિત છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે તેમાં નહેર અધિકારી અને કલેક્ટર દ્વારા અભિપ્રાયની રચના સામેલ છે. અપીલનું મનોરંજન કરતી વખતે કલેક્ટરે ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ સંતોષ સુધી પહોંચવું પડે છે, અને ન્યાયિક રીતે કાર્ય કરવાની ફરજ તેના પર મૂકવામાં આવે છે; કાયદાની કલમ ૬૭ હેઠળ અપીલમાં કલેક્ટરનો આદેશ અર્ધ-ન્યાયિક પ્રકૃતિનો છે. વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે વિવાદિત નોટિસ સંપૂર્ણપણે અધિકારક્ષેત્ર વગરની હતી અને "આ અધિનિયમ હેઠળ કલેક્ટર સમક્ષના તમામ આદેશો અને કાર્યવાહી રાજ્ય સરકારની દેખરેખ અને નિયંત્રણને આધિન રહેશે" તેવી જોગવાઈ, કલેક્ટરના નિર્ણય પર સમીક્ષા અથવા પુનરાવર્તનની સત્તા પ્રદાન કરતી નથી. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે દેખરેખ અને નિયંત્રણની સત્તાને વહીવટી પ્રકૃતિમાં જોઈ શકાય છે. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કલમ હેઠળ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માટે કોઈ મર્યાદા લાદવામાં આવી નથી અથવા વૈધાનિક માર્ગદર્શિકા સૂચવવામાં આવી નથી. ઉપયોગમાં લેવાતા શબ્દો "આ અધિનિયમ હેઠળ" હોવાથી, સત્તાને માત્ર વહીવટી બાબતોના સંદર્ભમાં જ વાંચવી જરૂરી છે.

૪.૧ તથ્યાત્મક પાસાઓના આધારે પણ, અરજદારના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે તેમની દલીલો રજૂ કરી હતી.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે વારંવાર, રાજ્ય સરકારે આ કાયદા હેઠળ અર્ધ-ન્યાયિક અધિકારીઓને નિર્દેશો જારી કરીને અરજદાર પાસેથી પાણીના ચાર્જ વસૂલવા કહ્યું હતું.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે ૦૮મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૪ના રોજ રાજ્ય સરકારે નહેર અધિકારીને ફૂવા માટે પાણીના ચાર્જ વસૂલવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો અને નહેર અધિકારીએ ચાર્જ વસૂલવા માટે ૮મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૪ના રોજ આદેશ પસાર કરવો પડ્યો હતો.ફરીથી ૧૮મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૪ના રોજ નર્મદા જળ સંસાધન અને કલ્પસર વિભાગે પત્ર/આદેશ મોકલીને પાણીના ખર્ચ માટે બિલ બહાર પાડવાનું કહ્યું, જેના આધારે નહેર અધિકારીએ ૧૩મી જૂન, ૨૦૦૭ના રોજ આદેશ પસાર કર્યો હતો.અન્ય એક પ્રસંગે, રાજ્ય સરકારે ૮ મે, ૨૦૦૭ના રોજ પાણીના ચાર્જ વસૂલવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો.કલેક્ટર સમક્ષ અપીલની પેન્ડન્સી દરમિયાન નર્મદા વિભાગ અને જળ સંસાધન દ્વારા ૧૦મી એપ્રિલ, ૨૦૦૮ના રોજ એક પત્ર બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો જેમાં કલેક્ટરને ફૂવાના સંદર્ભમાં પાણીના ચાર્જ વસૂલવા માટે તાત્કાલિક પગલાં લેવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો.ઉપરોક્ત આધાર પર રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે રાજ્ય સરકારે અરજદારના ફૂવાના સંદર્ભમાં પાણીના ચાર્જ વસૂલવાનું મન બનાવી લીધું છે અને ૨૧મી નવેમ્બર, ૨૦૧૧ના રોજ વિવાદિત નોટિસ દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલી "સમીક્ષા કાર્યવાહી" એક ભૂલભરેલો નિષ્કર્ષ હતો.વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે રાજ્ય

સરકાર તરફથી અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યો અને અર્ધ-ન્યાયિક આદેશોમાં દખલ કરવાની વૃત્તિ સ્પષ્ટ છે.

જ.૧.૧ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે વિવાદિત નોટિસમાં નેત્રા ચિનોય સમિતિના અહેવાલ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો, જો કે, માત્ર અરજદારને જ ઉપરોક્ત અહેવાલની સામગ્રી જોવાની અને તેની સાથે વ્યવહાર કરવાની તકથી વંચિત રાખવામાં આવ્યો ન હતો, પરંતુ કલેક્ટરે અપીલની કાર્યવાહી દરમિયાન પણ રાજ્ય સરકારને અહેવાલની નકલ પૂરી પાડવા વિનંતી કરી હતી, પરંતુ રાજ્ય સરકારે તેને સૌથી વધુ જાણીતા કારણોસર તે પ્રદાન કરવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. વિદ્વાન વકીલે આમ કહેવાનો પ્રયાસ કર્યો કે વિવાદિત નોટિસ પર શરૂ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી નિષ્પક્ષ અને નિષ્પક્ષ નિર્ણય પ્રક્રિયા નહોતી.

અરજદાર દ્વારા લેવામાં આવેલા નિર્ણયો

જ.૨ બી. રાજાગોપાલા નાયડુ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ટ્રાન્સપોર્ટ એપેલેટ ટ્રિબ્યુનલ [એઆઈઆર ૧૯૬૪ એસસી ૧૫૭૩]; બોમ્બે મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન વિરુદ્ધ ધોન્ડૂ નારાયણ ચૌધરી [એઆઈઆર ૬૫ એસસી ૧૪૮૬]; સિરપુર પેપર મિલ્સ વિરુદ્ધ વેલ્થ ટેક્સ કમિશનર [એઆઈઆર ૧૯૭૦ એસસી ૧૫૨૦]; સ્ટેટ ઓફ

એ. પી. ના નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો હતો. વિ એસ. એસ. એમ. કે. પરશુરામ
 ગુરુકુલ [(૧૯૭૩) ૨ એસ. સી. સી. ૨૩૨]; કૈલાશ નાથ અગ્રવાલ વિરુદ્ધ
 પ્રાદેશિક ઔદ્યોગિક અને રોકાણ નિગમ. [(૨૦૦૩) ૪ એસસીસી ૩૦૫]; પી.
 સંબમૂર્તિ વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય [(૧૯૮૭) ૧ એસસીસી ૩૬૨] અને બી.
 બી. રાજવંશી વિરુદ્ધ ચુપી રાજ્ય [(૧૯૮૮) ૨ એસસીસી ૪૧૫]. (૧) જસવંત
 સિંહ વિરુદ્ધ ચીફ સેટલમેન્ટ કમિશનર [(૧૯૭૨) ૪ એસ. સી. સી. ૭૮],
 (૨) સાહી રામ વિરુદ્ધ અવતાર સિંહ [(૧૯૯૯) ૪ એસ. સી. સી. ૫૧૧] અને
 (૩) ભારતીય ખાદ્ય નિગમ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય [(૨૦૦૧) ૧ એસ. સી. સી.
 ૨૯૧] ના નિર્ણયો પર આધાર રાખીને દલીલ કરવામાં આવી હતી કે વિવાદિત
 નોટિસમાં આધારની જાણ કરવામાં આવી નથી અને તે અસ્પષ્ટ છે. ત્યારબાદ
 એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે રાજ્ય સરકારે કલેક્ટરના આદેશ પર
 ગેરકાયદેસર રીતે અધિકારક્ષેત્ર ધારણ કર્યું હોવાથી અને વિવાદિત નોટિસ જારી
 કરી હોવાથી, પ્રતિબંધની રિટ લાગુ કરવામાં આવશે. પ્રતિબંધની રિટનો ઉદ્દેશ
 અને પ્રકૃતિ દર્શાવવા માટે, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે (એ) બંગાળ ઇમ્યુનિટી કંપની
 લિમિટેડ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય [એ. આઈ. આર. ૧૯૫૫ એસ. સી. ૬૬૧];
 (બી) શાંતારામ ડી. સાલ્વી વિરુદ્ધ એમ. એમ. માં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય
 પર આધાર રાખ્યો હતો. ચુડાસમા [એઆઈઆર ૧૯૫૪ બોમ્બે ૩૬૧ (વોલ્યુમ.
 ૪૧ સી. એન. ૧૦૩], (સી) શ્રી શિરુર મઠના શ્રી લક્ષ્મીન્દ્ર તીર્થ સ્વામી
 બનામ કમિશનર, હિંદુ ધાર્મિક દાન, મદ્રાસ [એ. આઈ. આર. ૧૯૫૨ મદ્રાસ

૬૧૩], ખાસ કરીને તેના ફક્ત ૨૮ માં સેવામાં દબાવવામાં આવ્યો હતો.ત્યારબાદ તેમણે ઇસ્માઈલ ઇબ્રાહિમ વોરા કેસમાં આ અદાલતના ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણયના ફક્ત ૧૦ પર આધાર રાખ્યો હતો, જેમાં પાવર-ઓફ-એટર્ની ધવલકુમાર જયંતીલાલ શાહ વિરુદ્ધ કલેક્ટર ૨૦૧૨ની લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નંબર ૭૮૫ હતી.

પ્રતિવાદી વતી રજૂઆતો

૪.૩ જાણકાર એડિશનલ એડવોકેટ જનરલ શ્રી પી. કે. પ્રતિવાદી નં.૧-રાજ્ય વતી જાનીએ નીચેની રજૂઆતો અને દલીલો કરી હતી.(૧) રાજ્યએ કાયદાની કલમ ૬૭ હેઠળ આપવામાં આવેલી સત્તાઓનો ઉપયોગ કર્યો છે, જેમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે રાજ્ય સરકાર કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશો પર નિયંત્રણ અને દેખરેખની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકે છે, (૨) તેથી કાયદાની કલમ ૬૭ને ધ્યાનમાં રાખીને અરજદારને જારી કરવામાં આવેલી વિવાદિત કારણદર્શક નોટિસ ન્યાયી અને યોગ્ય હતી, (૩) અરજદારને જારી કરવામાં આવેલી માત્ર કારણદર્શક નોટિસને પડકારવા માટે અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી અને તેથી તે અકાળ હતી, (૪) ઉપરોક્ત નોટિસનો ચુકાદો સત્તામંડળ સમક્ષ પડતર છે અને તેથી અદાલત રિટ અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ આવી અકાળ અરજીને ધ્યાનમાં લઈ શકશે નહીં, (૫) અન્યથા પણ તેનું કોઈ ઉદ્ધંધન થયું ન

હતું. અરજદારનો કોઈપણ રીતે કાનૂની અધિકાર અને અરજદારને સત્તા સમક્ષ પોતાનો કેસ રજૂ કરવાની તક આપવામાં આવી હતી, (૬) કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા આદેશની સમીક્ષામાં લેવાનો નિર્ણય રાજ્ય દ્વારા વિચારપૂર્વક વિચારણા કર્યા પછી લેવામાં આવે છે અને આદેશ પસાર કરતી વખતે કલેક્ટરે વિવિધ પરિબલો અને મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં લીધા ન હોવાથી (૭) કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલો આદેશ અંતિમ ન હતો અને તેથી રાજ્ય દ્વારા કાયદાની કલમ ૬૭ હેઠળ ઉપયોગમાં લેવાતી સત્તાઓ પણ યોગ્ય હતી, (૮) કલેક્ટરના આદેશની રાજ્ય દ્વારા તેના ગુણદોષોના આધારે ચકાસણી કરવામાં આવશે અને આમ કરીને, કલેક્ટરના આદેશની સમીક્ષા કરવાનો કોઈ કાનૂની અધિકાર નથી. અરજદારનું ઉદ્દેશન થશે, (૯) તેનાથી વિપરીત, અરજદારને સત્તા સમક્ષ પોતાનો સ્વતંત્ર અભિપ્રાય અને રજૂઆતો રજૂ કરવાની તક મળશે, (૧૦) આ કાયદા હેઠળ નર્મદા, જળ સંસાધન, પાણી પુરવઠા અને કલ્પસર વિભાગને સોંપવામાં આવેલી સત્તાઓના આધારે, વિભાગ પાસે આ કાયદા હેઠળ પસાર કરાયેલા કલેક્ટરના આદેશો અને કાર્યવાહીની દેખરેખ અને નિયંત્રણ કરવાની સંપૂર્ણ સત્તા અને ક્ષમતા હતી, (૧૧) રાજ્યને કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની કાયદેસરતા અને માન્યતાની તપાસ કરવા માટે પ્રતિબંધિત કરી શકાતું નથી, (૧૨) કારણદર્શક નોટિસના પ્રારંભિક તબક્કે, અરજદાર ઇચ્છે છે કે આ માનનીય અદાલતના રિટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને કાનૂની પ્રક્રિયાને હાઈજેક કરવી, (૧૩) રાજ્ય સરકાર નિર્ણય લીધા પછી, જો તે નિર્ણયથી

વ્યથિત હોય તો, ઉપલબ્ધ આધારો પર યોગ્ય મંચ સમક્ષ તેને પડકારવા માટે અરજદાર માટે તે ખુલ્લું રહેશે, (૧૪) કાયદાની કલમ ૪૮-એ હેઠળ નહેર અધિકારીનો નિર્ણય વહીવટી પ્રકૃતિ અને ચારિત્ર્યનો છે.કલમ ૬૭ હેઠળ કલેક્ટરના નિર્ણયમાં બે વ્યક્તિગત પક્ષો વચ્ચેના વિવાદના ચુકાદાનો સમાવેશ થતો નથી, (૧૫) કે કાયદાની કલમ ૬૭ હેઠળ કલેક્ટરના નિર્ણયના સંદર્ભમાં ચુકાદા માટે આગળ કોઈ મંચ નથી.

૪.૩.૧ વિદ્વાન એડિશનલ એડવોકેટ જનરલ દ્વારા ભારપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' શબ્દો અને ખાસ કરીને 'નિયંત્રણ' શબ્દમાં દિશા નિર્દેશો જારી કરવાની સાથે સાથે ગૌણ અધિકારીઓને આદેશ આપવાનો સમાવેશ થાય છે અને અપીલ અધિકારી તરીકે કામ કરતા કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરાયેલા અર્ધ-ન્યાયિક આદેશોને પણ આવરી લે છે.તેમણે **બીબી ખેરુન નિસા વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય [એઆઈઆર ૧૯૬૫ પટના ૩૮૨]** માં પટના હાઈકોર્ટના નિર્ણય પર ઘણો આધાર રાખ્યો હતો, ખાસ કરીને તેના ફકરા ૪,૫ અને ૬.ત્યારબાદ તેમણે નિયંત્રણ અને દેખરેખનો અર્થ શું છે તે વધુ પ્રકાશિત કરવા માટે **આનંદ શર્મા વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય [૨૦૦૭ (૫૨) એઆઈસી ૫૨૩]** પર આધાર રાખ્યો.પ્રશ્નમાં રહેલી જોગવાઈ અર્ધ-ન્યાયિક આદેશો સુધી પણ પહોંચે છે તેવા તેમના કેસને ઘરે લાવવાનો સખત પ્રયાસ કરતા, તેમણે

નિર્ણયોની શ્રેણીને આગળ ધપાવી અને ભારપૂર્વક દલીલ કરી કે "નિયંત્રણ" શબ્દ અનેક ન્યાયિક નિર્ણયોનો વિષય છે અને તે જ વ્યાપક મહત્વ ધરાવે છે.

પ્રતિવાદી દ્વારા લેવામાં આવેલા નિર્ણયો

જ.જ વિદ્વાન એડિશનલ એડવોકેટ જનરલ દ્વારા લેવામાં આવેલા નિર્ણયોમાં (૧) એચ. સી. નારાયણપ્પા વિરુદ્ધ મૈસૂર રાજ્ય [એઆઈઆર ૧૯૬૦ એસસી ૧૦૭૩], (૨) જોસેફ કુરુવિલા વેલુકુનેલ વિરુદ્ધ ભારતીય રિઝર્વ બેંક [એઆઈઆર ૧૯૬૨ એસસી ૧૩૭૧], (૩) બારદાકાંત મિશ્રા વિરુદ્ધ ઓરિસ્સા ઉચ્ચ ન્યાયાલય [એઆઈઆર ૧૯૭૬ એસસી ૧૮૯૯], (૪) આંધ્રપ્રદેશના મુખ્ય ન્યાયાધીશ વિરુદ્ધ એલ. વી. એ. દીક્ષિતુલુ [એઆઈઆર ૧૯૭૯ એસસી ૧૯૩], (૫) કર્ણાટક રાજ્ય વિરુદ્ધ શ્રી રામેશ્વર રાઈસ મિલ્સ, ત્રથહલી [એઆઈઆર ૧૯૮૭ એસસી ૧૩૫૯], (૬) હૈદરાબાદ વનસ્પતિ વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય વિદ્યુત બોર્ડ [એઆઈઆર ૧૯૯૮ એસસી ૧૭૧૫] અને (૭) યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ વિપન કુમાર જૈન [(૨૦૦૫) ૯ એસસીસી ૫૭૯].

જ.જ.૧ પડકાર માત્ર કારણદર્શક નોટિસ માટે જ હોવાથી, રિટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ ન થઈ શકે તેવી દલીલને ટેકો આપવાનો પ્રયાસ કરતા, વિદ્વાન એડિશનલ એડવોકેટ જનરલે ભારત સંઘ વિરુદ્ધ કુનિસેટ્ટી સત્યનારાયણા

[(૨૦૦૬) ૧૨ એસસીસી ૨૮] માં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો હતો, ખાસ કરીને ફકરા ૧૩ થી ૧૫ અને ૨૦ માં; બેદારી સ્ટીલ્સ એન્ડ એલોય્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ડેપ્યુટી કમિશનર, કોમર્શિયલ ટેક્સ (આકારણી) [(૨૦૦૯) ૧૭ એસસીસી ૫૪૭] અને આવકવેરાના કમિશનર, ગુજરાત વિરુદ્ધ વિજયભાઈ એન. ચંદ્રાણી [(૨૦૧૩) ૯ સ્કેલ ૬૨૪], તેના ફકરા ૧૪ થી ૧૬ તેમજ શાંક ભાલચંદ્ર સુભેદાર વિરુદ્ધ કસ્ટમ્સ કમિશનર [૨૦૦૧ (૧૩૨) ઇએલટી ૨૬૮] માં.યુ. પી. સ્ટેટ સુગર કોર્પોરેશન લિમિટેડમાં વધુ એક નિર્ણય વિ. કમલ સ્વરૂપ ટંડન [(૨૦૦૮) ૨ એસ. સી. સી. ૪૧] પર બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ હાઈકોર્ટની સત્તાઓના અવકાશના પાસા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો.અવધ કિશોર મિસ્ત્રી વિરુદ્ધ ઝારખંડ રાજ્ય [૨૦૧૧ (૨) જે. સી. આર. ૪૫૮] નો ઉદ્દેશ કરીને રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અદાલતો સામાન્ય રીતે જાહેર હિતમાં પસાર કરાયેલા આદેશોમાં દખલ નહીં કરે.જુનાગઢ નગરપાલિકા વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય [૨૦૦૨ (૨) જી. એલ. આર. ૧૭૨૦] ના ઉપાધ્યક્ષ અને કાઉન્સિલર ગિરીશભાઈ મગનલાલ કોટેચામાં ઉચ્ચ ન્યાયાલયના આ ચુકાદાને આ દલીલ કરવા માટે દબાવવામાં આવ્યો હતો કે કારણ કે તેમણે દાવો કર્યો હતો કે રાજ્ય ગૌણ અધિકારીઓ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશોનું નિરીક્ષણ કરી શકે છે અને નિયંત્રણની શક્તિનો ઉપયોગ કરી શકે છે.

૪.૫ ઉપરોક્ત કેટલાક નિર્ણયો કે જેના પર બંને પક્ષો દ્વારા આધાર રાખવાની માંગ કરવામાં આવી છે, તેમાંથી જે વિવાદને લાગુ પાડવા માટે સુસંગત અને મહત્વપૂર્ણ માનવામાં આવે છે, તે ચર્ચાના યોગ્ય તબક્કે અહીં ઉલ્લેખિત અને ચર્ચા કરવામાં આવે છે.

કલમ ૬૭ અને 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ'

૫. કાયદાની કલમ ૬૭ની જોગવાઈને જોતાં, જે તેના એકદમ વાંચનથી સ્પષ્ટ છે, તે નહેર અધિકારીઓ દ્વારા પસાર કરવામાં આવતા કાયદા હેઠળના કેટલાક આદેશો સામે અપીલ કરવાની જોગવાઈ કરે છે.કલમના છેલ્લા ભાગમાં, આ અધિનિયમ હેઠળ કલેક્ટરના તમામ આદેશો અને કાર્યવાહી રાજ્ય સરકારની દેખરેખ અને નિયંત્રણને આધિન કરવામાં આવે છે.જોકે કલમ ૬૭ હેઠળ આવે છે, તે સ્પષ્ટપણે આ અધિનિયમ હેઠળ કલેક્ટરના "તમામ આદેશો અને કાર્યવાહી" ની વાત કરે છે. નોંધનીય છે કે, વિધાનસભા દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતા શબ્દો "આ અધિનિયમ હેઠળ" છે અને "કલમ ૬૭ હેઠળ" નથી, જે સૂચવે છે કે આ જોગવાઈ હેઠળ રાજ્ય સરકારની દેખરેખ અને નિયંત્રણ માત્ર કલમ ૬૭ હેઠળ કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશો સુધી મર્યાદિત નથી, પરંતુ કાયદાની વિવિધ જોગવાઈઓ હેઠળ ઉદ્ભવતા કલેક્ટરના તમામ આદેશો અને કાર્યવાહીને આવરી લે છે.

પ.૧ વર્તમાન કેસમાં, નહેર અધિકારીએ કલમ ૪૮એ હેઠળ આદેશ પસાર કર્યો હતો, જેની સામે કલેક્ટરે કલમ ૬૭ હેઠળ અપીલ કરવાનો નિર્ણય લીધો હતો.કલમ ૪૮એ ઉપયોગી રીતે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવી છે.

“૪૮-અ. બિન-સિંચાઈ હેતુઓ માટે પીવાલાયક પાણીના ઉપયોગ માટે પાણીનો કર.-(૧) જો આ કલમની જોગવાઈઓને લાગુ કરવા માટે વિધિવત સત્તા ધરાવતા નહેર અધિકારીને એવું જણાય કે કોઈ નહેરના બેસો ચાર્ડની અંદર ડૂબી ગયેલો કોઈ પણ કુદરતી પ્રવાહ, કૃત્રિમ ગટર અથવા કૂવો આવી નહેરમાંથી પરકોલેશન પાણી મેળવે છે અને આવા પ્રવાહ, ગટર અથવા કૂવામાંથી પાણીનો ઉપયોગ સિંચાઈ સિવાયના હેતુઓ માટે થાય છે, તો તે આવા પાણીના ઉપયોગ માટે પાણીનો દર વસૂલ કરી શકે છે, જે સામાન્ય રીતે આવા હેતુઓ માટે નહેરમાંથી પુરવઠો કરવામાં આવ્યો હોત તો વસૂલવામાં આવતો હતો.

(૨) પેટા-કલમ (૧) ની જોગવાઈઓ કોઈ પણ ગામના રહેવાસીઓ દ્વારા માત્ર ઘરેલું હેતુ માટે ઉપયોગમાં લેવાતા આવા પ્રવાહ, ગટર અથવા કૂવાના પાણીને લાગુ પડશે નહીં.”.

પ.૧.૧ અગાઉની કલમ ૪૮ હેઠળ, એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે જમીનના ૨૦૦ ચાર્ડની અંદર આવેલી કોઈપણ ખેતીની જમીન અને આવી નહેરમાંથી રિસાવ મેળવવો એ પાણીના દર માટે જવાબદાર છે અને નહેર અધિકારીને તે જ ચાર્જ કરવાનો અધિકાર છે વગેરે. અહીં ઉપર ટાંકવામાં આવેલી કલમ ૪૮એ, ખાસ કરીને નહેર અધિકારીની પાણી ચાર્જ વસૂલવાની સત્તાઓ સાથે સંબંધિત છે, અને જોગવાઈ કરે છે કે જ્યાં નહેર અધિકારીને એવું લાગે કે કોઈ પણ કુદરતી પ્રવાહ વગેરે કોઈપણ નહેરથી ૨૦૦ ચાર્ડની અંદર સ્થિત છે, તે નહેરમાંથી પરકોલેશન પાણી મેળવે છે અને પાણીનો ઉપયોગ બિન-સિંચાઈ હેતુ માટે થાય છે, ત્યારે નહેર અધિકારીને પાણીનો ઉપયોગ કરનાર વ્યક્તિ પાસેથી પાણી ચાર્જ વસૂલવાની સત્તા છે.

કલેક્ટરની અપીલ કરવાની સત્તા

પ.૨ કલેક્ટરને કાયદાની કલમ ૬૭ હેઠળ અપીલનો નિર્ણય લેવાની સત્તા છે અને તેમાં ઉલ્લેખિત વિવિધ કલમો હેઠળ નહેર અધિકારી દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશો સામે અને તેના પર ઉપરોક્ત અપીલ સત્તાઓનો ઉપયોગ કલેક્ટર દ્વારા કરવામાં આવે છે. કલમ ૬૭ હેઠળ અપીલ અધિકારી તરીકે કામ કરતા કલેક્ટર અપીલમાં ઉઠાવવામાં આવેલા વિવાદના નિર્ણયમાં ન્યાયિક કાર્ય કરે છે અને તે અર્ધ-ન્યાયિક અધિકારી તરીકે કામ કરે છે.

પ.ર.૧ મોન્ટફોર્ટ સિનિયર સેકન્ડરી સ્કૂલ વિ. વિજય કુમાર [(૨૦૦૫) ૭ એસ. સી. સી. ૪૭૨] ની વ્યવસ્થાપન સમિતિએ આર. વિ. લંડન કાઉન્ટી કાઉન્સિલ [(૧૯૩૧) ૨ કે. બી. ૨૧૫] માં અંગ્રેજી નિર્ણયને ટાંક્યો હતો, સુપ્રીમ કોર્ટ આ કહેવત પર ભાર મૂક્યો હતો કે ફોરમ અથવા ટ્રિબ્યુનલને કોર્ટ હોવાની જરૂર નથી, તેમ છતાં તે ન્યાયિક શક્તિનો ઉપયોગ કરી શકે છે. અદાલતે લંડન કાઉન્ટીના નિર્ણયમાંથી ટાંક્યું હતું કે "તે જરૂરી નથી કે તે એ અર્થમાં અદાલત હોવી જોઈએ કે જેમાં આ અદાલત એક અદાલત છે; તે પૂરતું છે જો તે પુરાવા સાંભળ્યા પછી, ન્યાયિક કાર્યોનો ઉપયોગ આ અર્થમાં કરે કે તેણે દરખાસ્ત અને વિપક્ષ વચ્ચેના પુરાવા પર નિર્ણય લેવો પડશે અને તે કડક રીતે અદાલત હોવું જરૂરી નથી." રેજિના જહોન એમ 'ઇવોય વિ. ડબલિન કોર્પોરેશન [(૧૮૭૮) ૨ એલ. આર. આઈ. આર. ૩૭૧] માં અન્ય એક અંગ્રેજી નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરતા, જેમાં અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે ન્યાયિક શબ્દનો અર્થ એ નથી કે કાયદાની બાબતોના નિર્ધારણ માટે બેઠેલા ન્યાયાધીશ અથવા કાનૂની ટ્રિબ્યુનલના કૃત્યો. તેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે ન્યાયિક અધિનિયમ એ તથ્યો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને અને જવાબદારી લાદવા અથવા અન્યના અધિકારોને અસર કરતા સક્ષમ અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવતું કાર્ય છે.

પ.ર.૨ 'ન્યાયિક' અથવા 'અર્ધ-ન્યાયિક' અથવા 'ન્યાયિક સત્તા' શબ્દો માત્ર અદાલતને સંદર્ભિત અર્થો નથી. કોઈ ફોરમ અથવા ઓથોરિટી કોર્ટ સ્ટ્રિક્ટો સેન્સુ

ન હોઈ શકે, તેમ છતાં જ્યાં આવી ઓથોરિટી અથવા ફોરમ અથવા ટ્રિબ્યુનલ તેમના અધિકારોની દ્રષ્ટિએ અને તેમની વચ્ચેના ચોક્કસ વિવાદના સંબંધમાં વિરોધી પક્ષો વચ્ચેના સંપત્તિના કોઈપણ વ્યક્તિના અધિકારો નક્કી કરે છે, અને આવા હરીફ અધિકારો પર સુનાવણી કરવા અને નક્કી કરવા માટે કોઈ અધિકારી, વ્યક્તિ અથવા ટ્રિબ્યુનલમાં સત્તા નિહિત છે, અને ઉપરોક્ત ઓથોરિટી અથવા ફોરમ બંને પક્ષોના કેસની સુનાવણી કર્યા પછી, પુરાવા લઈને અને સ્પર્ધકોની ગુણવત્તાને તોલ્યા પછી, આવા ફોરમ અથવા ઓથોરિટી અર્ધ-ન્યાયિક અથવા ન્યાયિક મંચ હશે.

પ.ર.૩ તેના સ્વભાવમાં "અપીલ" શબ્દ અને "અપીલ શક્તિ" કોઈપણ સત્તા અથવા મંચમાં નિહિત છે, જે ન્યાયિક રીતે કાર્ય કરવાની જરૂરિયાતની કલ્પના કરે છે."અપીલને "નિર્ણયને ઉચ્ચ સત્તા સમક્ષ લાવીને તેના પર પુનર્વિચાર કરવા માટે હાથ ધરવામાં આવેલી કાર્યવાહી" તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે [બ્લેકનો કાયદો શબ્દકોશ, ૭મી આવૃત્તિ, ૧૯૯૯]. અંગ્રેજી નિર્ણય પોન્નમ્મા વિ. અરુ માગમ [(૧૯૦૫) એસી ૩૮૩] માં, એવું વ્યક્ત કરવામાં આવ્યું છે કે અપીલ, સારમાં અને સારમાં, ઉચ્ચ મંચને ફરિયાદ કરવા સમાન છે કે ગૌણ મંચનો નિર્ણય ખોટો છે અને તેથી તેને સુધારવા અથવા યોગ્ય ઠેરવવા માટે જવાબદાર છે. તેથી અપીલીય સત્તાધિકારી હંમેશા ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાધિકારી તરીકે કામ કરે છે.

પ.ર.જ કાયદા હેઠળ સત્તાધિકારી દ્વારા કરવામાં આવેલ કાર્ય અથવા ફરજને ન્યાયિક કાર્ય કહી શકાય જ્યારે તેમાં અન્ય બાબતોની સાથે સાથે અમુક વ્યાખ્યાયિત લક્ષણો હોય કે તે પક્ષકારોના અધિકારોને અસર કરતા પ્રશ્નો નક્કી કરવા માટે કાયદેસર રીતે સશક્ત વ્યક્તિ અથવા સત્તાધિકારી દ્વારા હોવું જોઈએ; બીજું, તે જવાબદારી લાદવાની અથવા પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદના સંદર્ભમાં નિર્ણય આપવાની સત્તા સાથે જોડાયેલું હોવું જોઈએ.તે કહેવાની જરૂર નથી કે આવા સત્તાવાળાઓએ નિર્ણય લેતી વખતે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવું જરૂરી છે, બંને પક્ષો દ્વારા સમર્થનમાં અને બુદ્ધિના ઉપયોગ સાથે સંબંધિત સામગ્રીને ધ્યાનમાં લેવી પડશે, નિર્ણય આપવો પડશે.જ્યારે આ તત્વો કાનૂની કાર્ય અથવા સત્તા દ્વારા કરવામાં આવતી ફરજમાં હાજર હોય છે, જે અન્યથા વહીવટી પદાનુક્રમમાં હોઈ શકે છે, ત્યારે એવું કહેવામાં આવે છે કે તે ન્યાયિક કાર્ય કરે છે.તેનો નિર્ણય અર્ધ-ન્યાયિક પ્રકૃતિનો હશે, જે વહીવટી સત્તાઓ તરીકે ઓળખાતા નિર્ણયથી વિપરીત હશે.ન્યાયિક કાર્ય કરતી સત્તા એ અર્ધ-ન્યાયિક સત્તા છે અને તેની અર્ધ-ન્યાયિક ઓળખ કાયદાની નજરમાં અલગ છે.તે કોઈ પણ રીતે અવકાશ છોડતું નથી કે કલેક્ટર કાયદાની કલમ ૬૭ હેઠળ અપીલ અધિકારી તરીકે કામ કરે છે અને નહેર અધિકારીઓના આદેશ સામે અપીલનો નિર્ણય લે તે અર્ધ-ન્યાયિક અધિકારી છે.

નહેર અધિકારીના આદેશો

૫.૩ નહેર અધિકારીઓ દ્વારા પસાર કરવામાં આવતી કાર્યવાહી અને આદેશોનું સ્વરૂપ શું છે તે સુસંગતતા ધરાવતું પાસું છે. પ્રતિવાદી વતી ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલોમાંની એક દલીલ એ છે કે નહેર અધિકારીના આદેશો વહીવટી પ્રકૃતિના હોય છે અને તેથી, કલેક્ટર દ્વારા અપીલની કામગીરી આવા પાત્ર અને રંગને પ્રાપ્ત કરશે, એટલે કે વહીવટી, અને તેથી કલેક્ટર આવશ્યકપણે કાયદાની કલમ ૬૭ હેઠળ અપીલ નક્કી કરવામાં વહીવટી બાબતો સાથે વ્યવહાર કરે છે.

૫.૩.૧ અધિનિયમના ભાગ ૬ હેઠળ જોગવાઈઓનું જૂથ. આ કલમો કલમ ૧૩, ૧૮, ૨૦એ, ૨૦એફ, ૨૫, ૩૦, ૪૫, ૪૬, ૪૮ અને ૪૮એ એવી કલમો છે જેના હેઠળ નહેર અધિકારી આદેશ આપી શકે છે, જે બદલામાં કલમ ૬૭ હેઠળ કલેક્ટર સમક્ષ અપીલપાત્ર છે.

૫.૩.૨ ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનું સર્વેક્ષણ કરતા, કલમ ૧૩ કહે છે કે કોઈપણ નહેર અધિકારી કોઈપણ નદી, પ્રવાહ અથવા કુદરતી ગટરના માર્ગમાં અવરોધ ઊભો કરતી વ્યક્તિને આદેશો જારી કરી શકે છે. કલમ ૧૨ રાજ્ય સરકારને આવા અવરોધોની રચના અથવા તેને દૂર કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકવાનો અધિકાર આપે છે અને કલમ ૧૩ (૨) હેઠળ નહેર અધિકારી જરૂરી આદેશો જારી કરી શકે છે. કલમ ૧૮ હેઠળ, જે કાયદાના ભાગ ૩ માં ફિલ્ડ ચેનલોને લગતી

જોગવાઈઓના જૂથનો ભાગ છે, તે કહે છે કે જો કેનાલ અધિકારી ફિલ્ડ કેનાલના નિર્માણને અનુકૂળ માને છે, તો તે અરજદારને ખર્ચ જમા કરાવવા માટે કહી શકે છે.આ જોગવાઈ કલમ ૧૫એની પૃષ્ઠભૂમિમાં છે જે જમીનના ધારક પર એક નહેરમાંથી તેની ખાનગી જમીનમાં પાણી પહોંચાડવા માટે ફિલ્ડ નહેર બાંધવાની જવાબદારી લાદે છે.કલમ ૧૬ ખાનગી વ્યવસ્થાપન દ્વારા નવી ફિલ્ડ ચેનલના નિર્માણ વિશે છે, જ્યારે કલમ ૧૭ નવી ફિલ્ડ ચેનલના કેનાલ અધિકારી દ્વારા બાંધકામ માટે અરજી કરવાની જોગવાઈ કરે છે, જે હેઠળ નવી ફિલ્ડ ચેનલના નિર્માણની ઈચ્છા ધરાવતી પરંતુ ખાનગી વ્યવસ્થા હેઠળ તેને ધ્યાનમાં લેવામાં અસમર્થ અથવા અનિચ્છા ધરાવતી વ્યક્તિ કેનાલ અધિકારીને અરજી કરી શકે છે.કલમ ૧૮ એવી જોગવાઈ કરે છે કે આવી અરજી પર કલેક્ટર જમીન હસ્તગત કરી શકે છે, જ્યારે કલમ ૨૦ ફિલ્ડ ચેનલના નિર્માણ પછી અનુસરવાની પ્રક્રિયા વિશે બોલે છે.કલમ ૧૮ ઉપરોક્ત પ્રકૃતિની જોગવાઈઓના જૂથમાં આવે છે જે નહેર અધિકારીને ખર્ચના કોઈપણ ભાગની થાપણ અંગેના આદેશો પસાર કરવાની સત્તા આપે છે.

૫.૩.૩ કલમ ૨૦એ નહેર કચેરીને યોજનાનો મુસદ્દો તૈયાર કરવા અને યોજનાના પ્રકાશન સહિત તે સંબંધમાં જરૂરી આદેશો પસાર કરવાની સત્તા આપે છે.આવી સત્તાઓ અને આદેશો પર વિચાર કરવામાં આવે છે જ્યાં કોઈ વિસ્તાર નહેરમાંથી સિંચાઈ કરવા માટે સક્ષમ હોય પરંતુ ક્ષેત્રની નહેરની ગેરહાજરીમાં આવી જમીનની

સિંચાઈ શક્ય નથી.કલમ ૨૦એફ એ જ જોગવાઈઓના જૂથમાં આવે છે, જે હેઠળ નહેર અધિકારી પાસે જમીનના કોઈપણ ધારકને જમીનની નહેરના નિર્માણની અંતિમ યોજના હેઠળ નોટિસ જારી કરવાની સત્તા હોય છે, જેથી રકમ વગેરે ચૂકવી શકાય. કલમ ૨૫ કહે છે કે જો ફિલ્ડ ચેનલનો કોઈ માલિક કાયદાની કલમ ૨૧ હેઠળ તેના પર લાદવામાં આવેલી જવાબદારીને પૂર્ણ કરવામાં નિષ્ફળ જાય તો કેનાલ અધિકારી કાર્યવાહી કરી શકે છે. ફિલ્ડ ચેનલના માલિકે નિર્માણ, ફિલ્ડ ચેનલની જાળવણીના સંદર્ભમાં અમુક પાસાંઓનું પાલન કરવું જરૂરી છે, અમુક કિસ્સાઓમાં અન્ય લોકોને તેનો ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપવી જરૂરી છે અને આવી ફિલ્ડ ચેનલ દ્વારા કલમ ૪૪ હેઠળ અને કાયદાની કલમ ૭૦ હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા બનાવવામાં આવેલા નિયમો દ્વારા સૂચવવામાં આવે તેવા દરે અને શરતો પર પાણીનો પુરવઠો હોવો જરૂરી છે. કલમ ૩૦ નહેરમાંથી પાણીના પુરવઠાના સંબંધમાં નહેર અધિકારી દ્વારા પસાર કરી શકાય તેવા આદેશોનો વિચાર કરે છે.કાયદાનો ભાગ ૪ પાણી પુરવઠાને લગતી જોગવાઈઓના જૂથ સાથે સંબંધિત છે.કલમ ૩૦ને તે જોગવાઈમાં જૂથબદ્ધ કરવામાં આવી છે.

૫.૩.૪ કલમ ૪૫ જવાબદારીના સંદર્ભમાં છે જ્યારે ક્ષેત્ર ચેનલ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવતા પાણીનો અનધિકૃત રીતે ઉપયોગ કરતી વ્યક્તિની ઓળખ કરી શકાતી નથી.કલમ ૪૬ એ જવાબદારી નક્કી કરવા વિશે છે જ્યારે કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિ પર પાણીનો બગાડ કરવા બદલ તપાસ કરવામાં આવે ત્યારે

પાણીનો બગાડ થાય છે.કલમમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે આ અને છેલ્લી અગાઉની કલમ (એટલે કે કલમ ૪૫) હેઠળ ઉદ્ભવતા તમામ પ્રશ્નો, કલમ ૬૭ની જોગવાઈઓને આધિન, તે વતી યોગ્ય રીતે સશક્ત નહેર અધિકારી દ્વારા નક્કી કરવામાં આવશે.પહેલેથી જ નોંધ્યું છે તેમ, કલમ ૪૮ કહે છે કે પાણીના દરને જવાબદાર એવા પરકોલેશનથી જમીન મેળવવાનો લાભ મળે છે અને નહેર અધિકારીને પાણીનો દર વસૂલવાની સત્તા છે.કલમ ૪૮એ અગાઉ પણ નોંધવામાં આવી છે, જે બિન-સિંચાઈ હેતુઓ માટે પરકોલેશન પાણીના ઉપયોગ માટે પાણીના દરની વસૂલાત વિશે છે.તે જોગવાઈઓ પાણીના દર, સુધારણા ખર્ચ અને સિંચાઈ સેસ સાથે સંબંધિત છે.

અર્ધ-ન્યાયિક પ્રકૃતિ

૫.૪ કલેક્ટર સમક્ષ અપીલને આધિન નહેર અધિકારીના આદેશો વહીવટી પ્રકારના છે કે અર્ધ-ન્યાયિક પ્રકૃતિના છે તે સમજવા માટે, વહીવટી અધિનિયમ અને અર્ધ-ન્યાયિક કાર્ય વચ્ચેનો તફાવત સમજવો જરૂરી છે.**બોમ્બે પ્રાંત વિરુદ્ધ ખુસલદાસ એલ. અડવાણી [એ. આઈ. આર. ૧૯૫૦ એસ. સી. ૨૨૨]** માં સર્વોચ્ચ અદાલતે અન્ય બાબતોની સાથે આ સિદ્ધાંતની રૂપરેખા રજૂ કરી હતી કે જો કોઈ કાયદો સામાન્ય અર્થમાં અદાલત ન હોવા છતાં, એક પક્ષ દ્વારા કરવામાં આવેલા દાવાને કારણે ઉદ્ભવતા વિવાદોને ઉકેલવા માટે સત્તાધિકારીને સત્તા આપે છે, જેનો અન્ય પક્ષ દ્વારા વિરોધ કરવામાં આવે છે અને એકબીજાના

વિરોધમાં રહેલા હરીફ પક્ષોના સંબંધિત અધિકારો નક્કી કરવા માટે, એક કાયદા છે અને સત્તામંડળનો નિર્ણય અર્ધ-ન્યાયિક અધિનિયમ છે.બીજું, જો કોઈ વૈધાનિક સત્તામંડળ પાસે કોઈ પણ કાર્ય કરવાની સત્તા હોય જે વિષયને પૂર્વગ્રહયુક્ત રીતે અસર કરે છે, તો પછી, જો સત્તાધિકારી સિવાય બે પક્ષો ન હોય અને સ્પર્ધા અધિનિયમ કરવા માટે પ્રસ્તાવિત સત્તાધિકારી અને તેનો વિરોધ કરનાર વિષય વચ્ચે હોય, તો સત્તામંડળનું અંતિમ નિર્ધારણ હજુ પણ અર્ધ-ન્યાયિક કાર્ય હશે, જો સત્તાધિકારીને કાયદા દ્વારા ન્યાયિક રીતે કાર્ય કરવાની જરૂર હોય.

પ.જ.૧ એચ. પી. વિરુદ્ધ રાજા મહેન્દ્ર પાલ [(૧૯૯૯) ૪ એસ. સી. સી. ૪૩] ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે આ ભેદને સમજાવતા કહ્યું હતું કે અર્ધ-ન્યાયિક કૃત્યો એવા કૃત્યો છે જે અધિકારીને અમુક હકીકતોની તપાસ કરવાની ફરજ ફરજિયાત બનાવે છે, જે તે વિશેષ રીતે નિર્દેશિત કરે છે તે રીતે નહીં પરંતુ વિવેકબુદ્ધિ પછી, તેની પ્રકૃતિમાં ન્યાયિક છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે કોઈ બાબત નક્કી કરવા માટે અધિકારીમાં નિહિત વિવેકબુદ્ધિનું તત્વ નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયાને અર્ધ-ન્યાયિક રંગ આપે છે.એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે, આવી ક્વાયત હરીફ દાવાઓના ચુકાદાને ધ્યાનમાં લે છે, જેના પરિણામે અધિકારી જવાબદાર રહેશે નહીં, જો કે તેના કાર્યનો યોગ્ય રીતે નિર્ણય લેવામાં આવ્યો ન હતો.અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યને તે કાર્ય

તરીકે ઓળખવામાં આવે છે જે ન્યાયિક અને વહીવટી કાર્યની વચ્ચે રહે છે.લિસની હાજરી લાગુ કરવા માટે એક મહત્વપૂર્ણ માપદંડ છે.ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ (૧) વિરુદ્ધ સમાજ કલ્યાણ સંસ્થા અને અન્ય [(૨૦૦૦) ૨ એસસીસી ૬૮૫] માં સર્વોચ્ચ અદાલતે કૂપર વિરુદ્ધ વિલ્સન [(૧૯૩૭) ૨ કેબી ૩૦૯] માં અંગ્રેજી નિર્ણયનો મંજૂરી સાથે ઉલ્લેખ કર્યો હતો, જેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે અર્ધ-ન્યાયિક નિર્ણયની વ્યાખ્યા સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે તે વિવાદો નક્કી કરવા માટે બે અથવા વધુ પ્રતિસ્પર્ધી પક્ષો અને બહારની સત્તા હોવી જોઈએ.

પ.જ.૨ પરંતુ જ્યાં વૈધાનિક સત્તા સમક્ષ કોઈ એલ. આઈ. અથવા કોઈ બે પ્રતિસ્પર્ધી પક્ષો ન હોય ત્યાં પણ સત્તાધિકારી તેની નિર્ણયાત્મક પ્રક્રિયામાં અર્ધ-ન્યાયિક સત્તા હોઈ શકે છે.આર વિ ડબલિન કોર્પોરેશન [(૧૮૭૮) ૨ આઈ. આર. આર. ૩૭] માં, જેના પર ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ (ઉપરોક્ત) માં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો, જણાવ્યું હતું કે, "અને જો કાયદા દ્વારા તથ્યોની તપાસ કરવા માટે સશક્ત કોઈ સંસ્થા હોય, તો તે જિલ્લા પર દર લાદવાનો અંદાજ બનાવે છે, તો મને લાગે છે કે આવા પરિણામોને સંડોવતા આવા સંસ્થાના કૃત્યો ન્યાયિક કૃત્યો હશે." એવા કિસ્સાઓ હોઈ શકે છે કે જેમાં વહીવટી સત્તા આંતર પક્ષો વચ્ચે નહીં, એટલે કે બે અથવા વધુ હરીફ પક્ષો વચ્ચે, પરંતુ પોતાની અને અન્ય પક્ષ વચ્ચે નિર્ણય લે છે, પરંતુ જો સત્તાધિકારીને કોઈ પણ નિર્ણય લેવાની સત્તા હોય જે કોઈ પણ વ્યક્તિને

પૂર્વગ્રહયુક્ત રીતે અસર કરે, તો આવા નિર્ણયને અર્ધ-ન્યાયિક નિર્ણય તરીકે ગણવામાં આવે છે.

[ન્યાયમૂર્તિ સી. કે. ઠક્કરનો વહીવટી કાયદો, બીજી આવૃત્તિ, ૨૦૧૨, "વહીવટી કાર્યો", પાનું ૭૦, પેરા ૧૧.૪ જુઓ.

૫.૪.૩ ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોના માપદંડ દ્વારા માપવામાં આવે તો, ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ હેઠળ નહેર અધિકારી દ્વારા અમલમાં મુકવામાં આવેલી સત્તાઓ અને પસાર કરવામાં આવેલા આદેશોમાં કોઈ પણ વ્યક્તિ દ્વારા નદી અથવા પ્રવાહને થતા અવરોધને દૂર કરવા, ખાનગી જમીન પર ખાનગી વ્યક્તિને પાણી પહોંચાડવા માટે નહેરના નિર્માણની મંજૂરી આપવી અથવા નકારી કાઢવા, નહેરના નિર્માણ માટે યોજના ઘડવી અને નહેરના માલિકને વૈધાનિક જવાબદારીઓ પૂર્ણ કરવા અને પાણીના દર વસૂલવા વગેરે સંબંધિત આદેશોનો સમાવેશ થાય છે. આ આદેશો એવા પ્રકારના અને પ્રકૃતિના છે જે ખાનગી વ્યક્તિના અધિકારને અસર કરે છે અને નાગરિક પરિણામોને સામેલ કરે છે. નહેર અધિકારીના કાર્યો અને આદેશોમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલી વિષયોની અસર ખાનગી પક્ષોના અધિકારો પર પડે છે અને અમુક કિસ્સાઓમાં તેઓ ન્યાયનિર્ણાયક હોઈ શકે છે. તેમાં લિસ અને કોઈ પણ સંજોગોમાં અર્ધ-લિસનો સમાવેશ થાય છે.

પ.જ.જ નહેર અધિકારીઓ દ્વારા પસાર કરવામા આવતા આદેશોમાં, આદેશ અને તેમાંના નિર્ણયના આધારે પક્ષ માટે પરિણામી નાગરિક પરિણામોનું ચોક્કસ તત્વ છે. 'નાગરિક પરિણામ' શબ્દનો ઉપયોગ ખૂબ જ વ્યાપક અર્થમાં થાય છે, જેમ કે સુપ્રીમ કોર્ટે મોહિન્દર સિંહ ગિલ વિરુદ્ધ મુખ્ય ચૂંટણી કમિશનર [(૧૯૭૮) ૧ એસ. સી. સી. ૪૦૫] માં અવલોકન કર્યું છે, અન્ય બાબતોની સાથે, કે તેના વ્યાપક અર્થમાં નાગરિકને તેના નાગરિક જીવનમાં અસર કરતી દરેક વસ્તુ નાગરિક પરિણામ લાવે છે. [(૧૯૭૩) ૨ એસ. સી. સી. ૨૩૨] માં નિર્ણય અરજદારના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા કાર્યવાહીને અર્ધ-ન્યાયિક બનાવવાનો આદેશ આપવા માટે સમાન પરિમાણોને સૂચિબદ્ધ કરવા પર આધાર રાખ્યો હતો.

પ.જ.પ પ્રગતિશીલ શાસનના વર્તમાન સમયમાં, જ્યાં રાજ્યએ તેની પ્રવૃત્તિઓ અને કાર્યોને નાગરિકોના અધિકારો સાથે સંકળાયેલા અને તેને અસર કરતા વિવિધ ક્ષેત્રોમાં ફેલાવવા પડે છે, ત્યાં વહીવટી સત્તા અને અર્ધ-ન્યાયિક સત્તા વચ્ચેના તફાવતનો વર્ચ્યુઅલ નાશ થાય છે. એચ. ડબલ્યુ. આર. વેડ અને સી. એફ. ફોર્સિથે તેમના "વહીવટી કાયદો" (ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી પ્રેસ), ૧૦ મી આવૃત્તિ, ૨૦૦૯ માં "વહીવટી અધિનિયમ" ની વિભાવનાના નાબૂદીને સમજાવે છે.

“આ રીતે દરેક વહીવટી કાર્યને ન્યાયિક ગણવામાં આવતું હતું જો તે કોઈ પણ વ્યક્તિના અધિકારો પર પ્રતિકૂળ અસર કરે છે અથવા અદાલતોએ

"ન્યાયિક" માટે જે વિરોધાભાસી અર્થની શોધ કરી છે તે ભૂલી જવા માટે સમય આવે છે, તો તેઓ મુશ્કેલીમાં મુકાય છે.જો કોઈ વ્યક્તિના અધિકારોને અસર કરતી દરેક શક્તિને ન્યાયિક કહેવામાં આવે, તો "વહીવટી" માટે કોઈ અર્થ બચ્યો નથી.તદનુસાર અર્ધ ન્યાયિક શબ્દ એ સત્તાઓ માટે એક ઉપનામ તરીકે પ્રચલિત થયો, જેનો ઉપયોગ વહીવટી હોવા છતાં, ન્યાયિક હોય તેમ કરવો જરૂરી હતો, એટલે કે કુદરતી ન્યાય અનુસાર."

પ.જ.ક પહેલેથી જ એ. કે. કાઈપાક વિ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા [એ. આઈ. આર. ૧૯૭૦ એસ. સી. ૧૫૦] માં સુપ્રીમ કોર્ટે જણાવ્યું હતું કે વહીવટી સત્તા અને અર્ધ-ન્યાયિક સત્તા વચ્ચેની વિભાજન રેખા પાતળી છે અને ધીમે ધીમે નાબૂદ થઈ રહી છે.એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે તાજેતરના વર્ષોમાં અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાની વિભાવના આમૂલ પરિવર્તનમાંથી પસાર થઈ રહી છે અને કેટલાક વર્ષો પહેલા જેને વહીવટી સત્તા તરીકે ગણવામાં આવતી હતી તેને હવે અર્ધ-ન્યાયિક સત્તા તરીકે ગણવામાં આવે છે.તેણે આ રીતે નિયમમાં જણાવ્યું હતું કે-ન્યાયિક રીતે કાર્ય કરવાની ફરજ સ્પષ્ટ રીતે આપવામાં ન આવી શકે પરંતુ કાયદાની જોગવાઈઓ પરથી તેનું અનુમાન લગાવી શકાય છે.તે અસરગ્રસ્ત અધિકારોના સ્વરૂપની સંચિત અસર, પૂરા પાડવામાં આવેલ નિકાલની રીત, અપનાવવાના ઉદ્દેશ્ય માપદંડ, વપરાયેલ શબ્દસમૂહ, આપવામાં આવેલી શક્તિનું સ્વરૂપ

અથવા સત્તા પર લાદવામાં આવેલી ફરજ અથવા અન્ય સંકેતોમાંથી એકત્રિત કરી શકાય છે.

પ.૪.૭ તેથી તે સ્પષ્ટ છે કે નહેર અધિકારીના કાર્યો અને આદેશો અર્ધ-ન્યાયિક સ્વરૂપમાં ભાગ લે છે જેમાં એલ. આઈ. એસ. અને કોઈ પણ સંજોગોમાં અર્ધ-એલ. આઈ. એસ. નો સમાવેશ થાય છે, જેના પરિણામે નાગરિક પરિણામોની પીડા થાય છે. સત્તાનું અર્ધ-ન્યાયિક સ્વરૂપ અને નહેર અધિકારીના આદેશો કલમ ૬૭ હેઠળ અપીલ અધિકારી તરીકે કલેક્ટરની ન્યાયિક કામગીરીમાં વધારો કરે છે અને કલેક્ટરની અપીલ સત્તાઓના અર્ધ-ન્યાયિક માળખાને વધુ મજબૂત બનાવે છે. ઉપરોક્ત ઢંચિકોણમાં, વિદ્વાન એડિશનલ એડવોકેટ જનરલની દલીલ કે નહેર અધિકારીના કાર્યો અને આદેશો વહીવટી પ્રકારના હોય છે અને પ્રકૃતિ યોગ્યતાથી વંચિત છે.

શું રીવિઝનલ ન્યાયક્ષેત્ર

પ.૫ એક આકસ્મિક પરંતુ મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્ન એ છે કે શું એવું કહી શકાય કે 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' શબ્દસમૂહ, જે બીજી બાજુએ સૂચવવાની માંગ કરી છે, તે પુનરાવર્તન સત્તાઓના સ્વરૂપમાં છે અને શું તે રાજ્ય સરકારને પુનરાવર્તનની સત્તા પ્રદાન કરે છે; શું તે સમીક્ષા અધિકારક્ષેત્રનો લાભ લે છે.

૫.૫.૧ સિરપુર પેપર મિલ્સ લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) માં, સંપત્તિ-કર અધિનિયમની કલમ ૨૫ પર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવી હતી, તેમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે કમિશનર કાં તો પોતાની દરખાસ્ત પર અથવા આ વતી કોઈ કરપાત્ર વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજી પર અધિનિયમ હેઠળની કોઈપણ કાર્યવાહીનો રેકૉર્ડ બોલાવી શકે છે જેમાં તેના ગૌણ કોઈ અધિકારી દ્વારા આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હોય, અને તે આવી તપાસ કરી શકે છે અથવા તપાસ કરાવી શકે છે અને તે યોગ્ય લાગે તે રીતે આદેશ પસાર કરી શકે છે.ઉપરોક્ત જોગવાઈમાં ઉપયોગમાં લેવાતી અભિવ્યક્ત ભાષાને ધ્યાનમાં રાખીને, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે કલમ ૨૫ હેઠળની સત્તાઓ પુનરાવર્તિત અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરતી હતી અને તે વિધાનસભા દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતી ભાષામાંથી જોવામાં આવે છે અને તેનો અર્થઘટન કરવામાં આવે છે, તે વહીવટી સત્તાના સ્વરૂપમાં નથી.

૫.૫.૨ જો બોમ્બે સિંચાઈ કાયદાની જોગવાઈઓ પર નજર કરવામાં આવે તો તે સ્પષ્ટ થશે કે જ્યાં પણ વિધાનસભા કલેક્ટરના આદેશને પુનરીક્ષણ અધિકારક્ષેત્રમાં સૂચવવા માંગતી હોય, ત્યાં ચોક્કસ જોગવાઈનો સમાવેશ કરીને જોગવાઈ કરવામાં આવે છે, જેથી રાજ્ય સરકારને પુનરીક્ષણ અધિકારક્ષેત્ર આપવામાં આવે છે.દાખલા તરીકે, કલમ ૫૧ હેઠળ પસાર કરાયેલા કલેક્ટરના આદેશની કલમ ૫૪ હેઠળ સમીક્ષા કરી શકાય છે.તેથી જ્યાં પણ વિધાનસભાએ

તેને યોગ્ય માન્યું હોય, ત્યાં કલેક્ટરના આદેશને પુનરાવર્તનના ઉપાયને આધિન કરવા માટે પુનરીક્ષણની સત્તાઓ આપવામાં આવે છે.

પ.પ.૩ પુનરાવર્તિત સત્તા હંમેશા ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક હોય છે અને વિધાનસભા તેના ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક સ્વરૂપને સ્પષ્ટ કરવા માટે યોગ્ય ભાષાનો ઉપયોગ કરીને તેને વ્યક્ત કરે છે. કાયદાની કલમ ૬૭માં 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' ને રાજ્ય સરકાર માટે પુનરીક્ષણની સત્તાઓની કલ્પના તરીકે જોવું સંપૂર્ણપણે ખોટું છે. કારણ કે, જ્યાં પણ વિધાનસભા પુનરાવર્તનની સત્તા આપવાનો ઇરાદો ધરાવે છે, ત્યાં આવી સત્તા સ્પષ્ટ રીતે ઓળખી શકાય તેવા શબ્દસમૂહનો ઉપયોગ કરીને નિહિત કરવામાં આવે છે. જ્યારે કોઈ સત્તામંડળને પુનરાવર્તન અધિકારક્ષેત્ર સાથે રોકાણ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેને રેકૉર્ડ અને કાર્યવાહી માટે બોલાવીને કેસમાં તપાસ કરવાની અને ચોક્કસ આદેશ અથવા કાર્યવાહીની કાયદેસરતાના સંદર્ભમાં પોતાને સંતુષ્ટ કરવાની સત્તા આપવામાં આવે છે, અને તેને આદેશને ઉલટાવી અથવા રદ કરવાની વધુ સત્તા હશે. એવું ન કહી શકાય કે દેખરેખ અને નિયંત્રણની સત્તા પુનરાવર્તન શક્તિ જેવી જ છે અથવા 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' નો ઉપયોગ કરીને રાજ્ય સરકાર પોતાના માટે પુનરાવર્તન અધિકારક્ષેત્ર ધારણ કરી શકે છે.

એક્ઝિક્યુટિવ કમાન્ડ વિરુદ્ધ અર્ધ-ન્યાયિક કાયદો/આદેશ

પ.૬ કાયદો વિસ્તૃત અને સંક્ષિપ્ત છે કે કારોબારી અર્ધ-ન્યાયિક અથવા ન્યાયિક સત્તાને નિયંત્રિત કરી શકતી નથી. સિદ્ધાંત એ છે કે ન્યાયિક અને અર્ધ-ન્યાયિક મંચો અથવા સત્તાવાળાઓ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશોને આ હેતુ માટે બનાવવામાં આવેલી ઉચ્ચ સત્તા દ્વારા જ પડકાર અને ઉલટફેરને આધિન કરી શકાય છે. માત્ર તે જ સત્તાવાળાઓ અથવા મંચોએ ખાસ કરીને આવી સત્તાઓ સાથે રોકાણ કર્યું છે જે ફરીથી ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાવાળાઓ દ્વારા તેમની સામે પડકારવામાં આવેલા આદેશોને બદલી અથવા ઉલટાવી શકે છે.

પ.૬.૧ લક્ષ્મણ પુરુષોત્તમ પિમ્પુટકર વિરુદ્ધ બોમ્બે રાજ્ય [એ. આઈ. આર. ૧૯૬૪ એસ. સી. ૪૩૬] માં બોમ્બે વંશપરંપરાગત કચેરી અધિનિયમ, ૧૮૭૪ની કલમ ૧૨એ કલેક્ટરને તેમની ઘોષણા પછી આદેશ આપવાનો વિવેક આપ્યો હતો કે અલગતાવાદ રદબાતલ છે અને કલેક્ટરના આદેશમાં 'લાઈસ' અને પક્ષકારોના પ્રભાવિત અધિકારો સામેલ હોવાથી, કલમ ૧૨ હેઠળ કલેક્ટરની સત્તાઓ વહીવટી ન હતી, પરંતુ તેને અર્ધ-ન્યાયિક ગણાવવામાં આવી હતી, એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે તેને અપીલમાં કમિશનર દ્વારા સુધારી શકાય છે અથવા તેમાં ફેરફાર કરી શકાય છે અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા રદ કરી શકાય છે. કાયદાની કલમ ૭૯ હેઠળ પુનરીક્ષણની સત્તા. કલમ ૭૯ એ જોગવાઈ કરે છે કે રાજ્ય સરકાર પસાર કરેલા આદેશની કાયદેસરતા અને ઔચિત્ય અંગે પોતાને સંતોષ આપવાના હેતુથી કોઈપણ અધિકારીની કાર્યવાહીના રેકૉર્ડની

માંગણી અને તપાસ કરી શકે છે અને તે યોગ્ય લાગે તે રીતે આદેશને ઉલટાવી અથવા તેમાં ફેરફાર કરી શકે છે અથવા નવી તપાસનો આદેશ આપી શકે છે. એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે કલમ ૧૨ હેઠળ કલેક્ટરનો આદેશ આધીન રહેવા માટે ખુલ્લો નથી. કાયદાની કલમ ૭૪ હેઠળ તપાસ, જે કલેક્ટર દ્વારા લેખિતમાં કોઈ તપાસ કર્યા વિના કરવામાં આવેલા આદેશોને લગતી જોગવાઈ હતી અને કલમ ૧૨ હેઠળ પસાર કરવામાં આવેલ અર્ધ-ન્યાયિક આદેશ કલમ ૭૪ હેઠળ તપાસનો વિષય ન હોઈ શકે.

૫.૬.૨ બી. બી. રાજ વંશી (ઉપરોક્ત) માં, સુપ્રીમ કોર્ટે ચુ. પી. ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમની કલમ ૬ની પેટા-કલમ (૪) ની અસરને ધ્યાનમાં લીધી હતી, જેમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે રાજ્ય સરકાર પેટા-કલમ (૩) હેઠળ શ્રમ અદાલત અથવા ઔદ્યોગિક ટ્રિબ્યુનલના ચુકાદાના પ્રકાશન પહેલાં ચુકાદો આપનાર સત્તામંડળની પુનર્વિચારણા માટે ચુકાદો મોકલી શકે છે અને તે સત્તાધિકારી પુનર્વિચારણા પછી રાજ્ય સરકારને પોતાનો ચુકાદો સુપરત કરશે, જે તેને પૂરી પાડવામાં આવેલી રીતે પ્રકાશિત કરશે. એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે કલમ ૬ (૪) એ કલમ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કર્યું છે કારણ કે તે રાજ્ય સરકારને શ્રમ અદાલત અથવા ટ્રિબ્યુનલના ચુકાદાને પુનર્વિચારણા માટે મોકલવા માટે અનિયંત્રિત અને માર્ગદર્શિત સત્તા પ્રદાન કરે છે અને તે રીતે રાજ્ય સરકારને ચુકાદાને ફરીથી ખોલવા અથવા વાર્ષિક કરવાનો અધિકાર આપે છે.

પ.૬.૩ સુપ્રીમ કોર્ટે કહ્યું,

".....રાજ્ય સરકારને વહીવટી ટ્રિબ્યુનલના કોઈપણ આદેશને રાજ્ય સરકાર દ્વારા પુષ્ટિ દ્વારા અથવા order.૧૮ ની તારીખથી ત્રણ મહિનાનો સમયગાળો સમાપ્ત થાય તે પહેલાં તેને અમલમાં મૂકવાની અથવા તેને રદ કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે, આમ તે જોવામાં આવશે કે આદેશની તારીખથી ત્રણ મહિનાનો સમયગાળો ખંડ (૫) માં આપવામાં આવ્યો છે જેથી રાજ્ય સરકાર તે નક્કી કરી શકે કે તે આદેશની પુષ્ટિ કરશે કે તેમાં ફેરફાર કરશે કે તેને રદ કરશે.હવે લગભગ નિશ્ચિતપણે રાજ્ય સરકાર વહીવટી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ લાવવામાં આવેલા દરેક સેવા વિવાદમાં પક્ષકાર હશે અને કલમ (૫) ની જોગવાઈની અસર એ છે કે રાજ્ય સરકાર જે વહીવટી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષની કાર્યવાહીમાં પક્ષકાર છે અને જે રાજ્ય સરકાર સામે પોતાની ફરિયાદના નિવારણ માટે વહીવટી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ આવતા જાહેર સેવકના દાવાને પડકારે છે, તેને વહીવટી ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયને સમર્થન આપવા અથવા નકારી કાઢવાનો અંતિમ અધિકાર હશે.

પ.ક.૪ પી. સંબમૂર્તિ (ઉપરોક્ત) માં સર્વોચ્ચ અદાલતના બંધારણીય ખંડપીઠે બી. બી. રાજવંશી (ઉપરોક્ત) માં આપેલા ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો.બંધારણીય ખંડપીઠે બંધારણની કલમ ૩૭૧ડી (પ) ની માન્યતાની તપાસ કરી હતી, જેમાં કેટલીક બાબતોના સંદર્ભમાં અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા માટે આંધ્રપ્રદેશ રાજ્ય માટે વહીવટી ટ્રિબ્યુનલની રચનાની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી, પરંતુ કલમ ૫ હેઠળ વહીવટી ટ્રિબ્યુનલનો નિર્ણય રાજ્ય સરકારની પુષ્ટિને આધિન કરવામાં આવ્યો હતો.સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે જ્યારે અર્ધ-ન્યાયિક ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયની સમીક્ષા કરવાની સત્તા કારોબારીના હાથમાં મૂકવામાં આવે છે ત્યારે તે કાયદાના શાસનના સિદ્ધાંતનું ઉલ્લંઘન છે.

પ.ક.૫ બી. બી. રાજ વાન્શી (ઉપરોક્ત) કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે જણાવ્યું હતું કે ભલે તે પહેલાં શ્રમ અદાલત અથવા ઔદ્યોગિક ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયને તમામ બાબતોમાં કલમ ૩૭૧ડી હેઠળ રચાયેલા વહીવટી ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણય સાથે સરખાવી ન શકાય, પરંતુ શ્રમ અદાલત અથવા ઔદ્યોગિક ટ્રિબ્યુનલની પુનર્વિચારણા માટે ચુકાદો મોકલવા માટે માર્ગદર્શિત અને અનિયંત્રિત સત્તા સોંપવાનું જોખમ ખૂબ જ સારી રીતે સમજી શકાય છે.તેમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે કાર્યકારી સરકારને ન્યાયિક ક્વાયટ પછી ઉદ્દેખિત વિવાદના ચુકાદા પછી શ્રમ અદાલત અથવા ટ્રિબ્યુનલના ચુકાદાને માર્ગદર્શન અને નિયંત્રિત કરવાની સત્તા આપવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી.

પ.ક.ક ભારત સરકાર વિરુદ્ધ કે. એમ. શંકરપ્પા [એ. આઈ. આર. ૨૦૦૦ એસ. સી. ૩૬૭૮] માં સિનેમેટોગ્રાફ અધિનિયમની કલમ ૬ (૧) હેઠળ કેન્દ્ર સરકારને બોર્ડ અથવા ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલા કોઈપણ ક્ષેત્રના સંબંધમાં રેકૉર્ડ અને કાર્યવાહી કરવા માટે પુનરીક્ષણ પ્રકૃતિની સત્તા આપવામાં આવી હતી. સુપ્રીમ કોર્ટે એવું માન્યું હતું કે કલમ ૬ (૧) કાયદાના શાસનનો ઉપહાસ છે કારણ કે તે હેઠળ કેન્દ્ર સરકાર તેની પાસે આવા આદેશો કરવાની સત્તા જાળવી રાખે છે જે તે જમ કરે છે અને તેથી, બોર્ડ અથવા ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણય પર સમીક્ષા અથવા પુનરાવર્તનની શક્તિનો ઉપયોગ કરે છે. સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા જણાવવામાં આવેલ કાયદાનું નિવેદન આ રીતે હતું,

“સરકારે અપીલીય પંચ જેવી અર્ધ-ન્યાયિક સંસ્થાની સ્થાપના કરવાનું પસંદ કર્યું છે, જે કારોબારીને તે નિર્ણયની સમીક્ષા કરવા અને/અથવા તેમાં સુધારો કરવાની મંજૂરી આપે છે, જે અર્ધ-ન્યાયિક બોર્ડ દ્વારા ન્યાયિક કાર્યોની કવાયતમાં દખલગીરી સમાન હશે. બંધારણ હેઠળ, સ્થિતિ ઉલટાવી દેવામાં આવે છે.”

પ.ક.૭ દિલ્લી મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન એક્ટ, ૧૯૫૭ અને નવી દિલ્લી મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલ એક્ટ, ૧૯૮૪ હેઠળ, કલમ ૩૪૭-ડી અને કલમ ૨૫૬

અનુક્રમે કલમ ૩૪૭-એ હેઠળ રચાયેલ અપીલ ટ્રિબ્યુનલના આદેશો સામે અપીલ કરવા માટે પ્રદાન કરે છે, જે અર્ધ-ન્યાયિક સત્તા હતી.આ અપીલ વહીવટકર્તા સમક્ષ કરવામાં આવી હતી, જેમને રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હીના લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યા હતા.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, સુપ્રીમ કોર્ટે એવું માન્યું હતું કે વહીવટી સત્તા ધરાવતા વહીવટકર્તા સમક્ષ અપીલ ટ્રિબ્યુનલ સામે અપીલ કરવાની જોગવાઈ બંધારણની મૂળભૂત વિશેષતા સાથે અસંગત છે અને કલમ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે.ન્યાયમિત્રની રજૂઆત સ્વીકારીને સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે,

“૧૨. અદાલતની વિનંતી પર ન્યાયમિત્ર તરીકે હાજર રહેલા વરિષ્ઠ વકીલે દલીલ કરી હતી કે અપીલ ટ્રિબ્યુનલના આદેશથી વહીવટકર્તા દ્વારા અપીલની સુનાવણીની ઉપરોક્ત જોગવાઈ ન્યાયિક સમીક્ષાની વિભાવનાનું ઉલ્લંઘન કરે છે જે આપણા બંધારણમાં સ્થાપિત છે.વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે અપીલેટ ટ્રિબ્યુનલનો આદેશ ચોક્કસપણે અર્ધ-ન્યાયિક છે, જે ન્યાયિક સત્તા દ્વારા પસાર કરવામાં આવે છે, જેમાં અદાલતનો સમાવેશ થાય છે અને આવા આદેશની અપીલ ન્યાયિક સત્તા સિવાય કોઈ પણ સત્તાધિકારી પાસે ન હોઈ શકે.”.

“ન્યાયિક અથવા અર્ધ ન્યાયિક સત્તા દ્વારા લેવામાં આવેલા નિર્ણયની વહીવટી સમીક્ષા થઈ શકતી નથી, જેમાં અદાલતનો સમાવેશ થાય છે.ન્યાયિક સમીક્ષાને બંધારણીયવાદનો આંતરિક ભાગ માનવામાં આવતો હોવાથી, ન્યાયિક અથવા અર્ધ ન્યાયિક સંસ્થા દ્વારા લેવામાં આવેલા નિર્ણયની વહીવટી સમીક્ષાની જોગવાઈ કરતી કોઈપણ વૈધાનિક જોગવાઈ, તેથી, (ન્યાયિક સમીક્ષાના મૂળભૂત લક્ષણની) ધારણા સાથે અસંગત છે અને તે ગેરબંધારણીય છે.” (પરિચ્છેદ ૧૭)

કાયદાકીય અર્થમાં 'નિયંત્રણ' ની પહોળાઈ

૫.૭ 'નિયંત્રણ' શબ્દ પર ઘણો ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો.ઉપરોક્ત મુખ્ય સિદ્ધાંત કે કારોબારી અર્ધ-ન્યાયિક અથવા ન્યાયિક પર લગામ લગાવી શકતી નથી, તે માહિતી આપવી જોઈએ અને તે કાયદાની કલમ ૬૭ માં 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' શબ્દોના અવકાશ અને કાર્યકારી મર્યાદાને સમજવા માટેનો એક ઉપયોગ હોવો જોઈએ. 'નિયંત્રણ' શબ્દના હથિયારો પૂરતા લાંબા અને પૂરતા પહોળા છે કે કેમ તે અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યવાહી અને આદેશોને સ્વીકારે છે.

૫.૭.૧ સિટી ઓફ નાગપુર કોર્પોરેશન એક્ટ, ૧૯૪૮ની કલમ ૫૯ (૩) (બી) માં 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' શબ્દસમૂહ નાગપુર કોર્પોરેશન, સિવિલ લાઈન્સ, નાગપુર અને અન્ય વિ. રામચંદ્ર અને અન્યો [(૧૯૮૧) ૨ એસસીસી ૭૧૪]

માં સર્વોચ્ચ અદાલતની વિચારણા માટે આવ્યો હતો.આ જોગવાઈમાં કોર્પોરેશન અથવા સ્થાયી સમિતિની મંજૂરી અથવા મંજૂરીની સ્પષ્ટ જોગવાઈને આધિન વિચારણા કરવામાં આવી હતી.કાયદાની જોગવાઈઓ હાથ ધરવાના હેતુ માટેની સંપૂર્ણ સત્તા કમિશનરને સોંપવામાં આવશે, જેમને કલમ ૫૮ (૩) ની કલમ (બી) હેઠળ તમામ મ્યુનિસિપલ અધિકારીઓ અને નોકરોના કાર્યો પર 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' નો ઉપયોગ કરવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી.એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' ની સત્તામાં મ્યુનિસિપલ અધિકારીઓ અને નોકરો સામે શિસ્તભંગની કાર્યવાહી કરવાની સત્તાનો સમાવેશ થાય છે.સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે જ્યારે 'નિયંત્રણ' અને 'નિહિત' શબ્દોને એકસાથે વાંચવામાં આવે છે, ત્યારે તે મજબૂત શબ્દો છે જે નીતિને રેખાંકિત નિયમોને અસરકારક બનાવવા માટે સત્તામાં સંપૂર્ણ નિયંત્રણ દર્શાવે છે, અને સંબંધિત સત્તાને મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનના સેવકો અને અધિકારીઓના નિયંત્રણનો એકમાત્ર સંરક્ષક બનાવે છે, કે 'નિયંત્રણ' શબ્દ ખૂબ જ વ્યાપક અર્થ અને વિસ્તરણનો છે અને તેમાં વિવિધ પ્રકારની સત્તાઓનો સમાવેશ થાય છે જે સંબંધિત સત્તામાં નિહિત સત્તાઓને પ્રાપ્ત કરવા માટે આનુષંગિક અથવા આનુષંગિક છે.પરંતુ તે પછી, એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' શબ્દો કોર્પોરેશનના અધિકારીઓ પર શિસ્તના ક્ષેત્રને સૂચવતા હોવાનું માનવામાં આવતું હતું.કમિશનર દ્વારા પસાર કરાયેલ સસ્પેન્શનનો આદેશ મ્યુનિસિપલ કમિશનરના અધિકારક્ષેત્રમાં હોવાનું માનવામાં આવતું હતું, જેમને શિસ્તની

બાબતો પર 'નિયંત્રણ' અને નગરપાલિકાના કર્મચારીઓ સામેના પગલાં સોંપવામાં આવ્યા હતા.

પ.૭.૨ જ્યારે કોઈ કાયદામાં આવે છે, ત્યારે 'નિયંત્રણ' શબ્દ અને હકીકતમાં કોઈ પણ શબ્દ અથવા શબ્દસમૂહનો અર્થ સંબંધિત કાયદાના પ્રકાશમાં અને સંદર્ભમાં કરવો પડશે. એવું પણ થઈ શકે છે કે એક જ શબ્દનો અર્થ અલગ-અલગ સંદર્ભમાં અલગ-અલગ હોઈ શકે છે. તેનો હેતુ પણ બદલાઈ શકે છે. **મૈસૂર રાજ્ય વિરુદ્ધ અલ્લમ કરિબાસપ્પા અને અન્યો [(૧૯૭૪) ૨ એસ. સી. સી. ૪૯૮]**, મૈસૂર સહકારી મંડળી અધિનિયમ, ૧૯૫૯ની કલમ ૫૪માં અન્ય બાબતોની સાથે એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે રાજ્ય સરકાર જાહેર હિતમાં સંતુષ્ટ થયા પછી, તે રાજ્યના હિતોનું રક્ષણ કરવા માટે રાજ્ય સરકારના અભિપ્રાયમાં પૂરતા પ્રમાણમાં આવા સમાજના વ્યવસાયના સંચાલન પર નિયંત્રણ રાખવાની સત્તા લઈ શકે છે. રાજ્ય સરકારે આ જોગવાઈનો વિરોધ કર્યો અને ખાસ કરીને 'નિયંત્રણ' શબ્દનો ઉપયોગ કરીને અને 'નિયંત્રણ' ની આડમાં, રાજ્યએ વ્યવસ્થાપન સમિતિને વિસ્થાપિત કરી અને તેની પોતાની સમિતિને બદલી. સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે 'નિયંત્રણ' શબ્દ નિયંત્રણ, સંયમ અથવા પ્રભાવ સૂચવે છે અને તેનો હેતુ નિયમન કરવાનો હતો પરંતુ 'નિયંત્રણ' ની આડમાં, રાજ્ય વ્યવસ્થાપન સમિતિને વિસ્થાપિત કરી શક્યું ન હોત.

પ.૭.૩ અરજદાર વતી 'નિયંત્રણ' ના અર્થના પાસા પર આધાર રાખેલા નિર્ણયોનો પણ ઉપયોગી રીતે ઉલ્લેખ કરી શકાય છે. **બોમ્બે મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન (ઉપરોક્ત)** માં, બોમ્બે મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન એક્ટની કલમ ૬૮માં કમિશનરની સત્તાઓના પ્રતિનિધિમંડળ માટે જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી, જેમાં વધુમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે પ્રતિનિધિમંડળ પર કમિશનરના નિયંત્રણ હેઠળના પ્રતિનિધિ અધિકારીઓ દ્વારા તેનો ઉપયોગ અને અમલ કરી શકાય છે, અને તે હેઠળ "નિયંત્રણ" શબ્દની મર્યાદાનો અર્થ કાઢતી વખતે, એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે કમિશનર માત્ર વહીવટી બાજુએ જ કાર્યોને નિયંત્રિત કરી શકે છે. **સિરપુર પેપર મિલ્સ (ઉપરોક્ત)** એ પણ એક કેસ હતો જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે સંપત્તિ-કર અધિનિયમ, ૧૯૫૭ની કલમ ૧૩ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે એવી જોગવાઈ કરી હતી કે "આ અધિનિયમના અમલીકરણમાં કાર્યરત તમામ અધિકારીઓ અને અન્ય વ્યક્તિઓ બોર્ડના આદેશો, સૂચનાઓ અને નિર્દેશોનું પાલન કરશે અને તેનું પાલન કરશે". જણાવ્યું હતું કે આ વિભાગમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલી સૂચનાઓ માત્ર વહીવટી ક્ષેત્રમાં વિભાગના અધિકારીઓની સત્તાઓના ઉપયોગને નિયંત્રિત કરી શકે છે અને અર્ધ-ન્યાયિક બાબતોનું નિયમન અથવા નિયંત્રણ કરી શકાતી નથી.

પ.૭.૪ બી. રાજગોપાલા નાયડુ (ઉપરોક્ત) મોટર વાહન અધિનિયમ, ૧૯૩૮ની કલમ ૪૩-એ, મદ્રાસ અધિનિયમ નં.૨૦ દ્વારા સુધારેલ છે, જે રાજ્ય

સરકારને રાજ્ય પરિવહન સત્તામંડળ અથવા પ્રાદેશિક પરિવહન સત્તામંડળને માર્ગ પરિવહન સંબંધિત કોઈપણ બાબતના સંદર્ભમાં જરૂરી લાગે તેવા સામાન્ય સ્વરૂપના આદેશો અને નિર્દેશો જારી કરવાની સત્તા આપે છે અને એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે આવા પરિવહન સત્તામંડળ આવા તમામ આદેશો અને નિર્દેશોને અમલમાં મૂકશે. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે "માર્ગ પરિવહનને લગતી કોઈપણ બાબતના સંદર્ભમાં" શબ્દો માત્ર વહીવટી બાબતોને જ નહીં પરંતુ કાયદા હેઠળ રચાયેલી ટ્રિબ્યુનલની અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાનો ઉપયોગ કરતી બાબતોને પણ તેમાં લેવા માટે વ્યાપક હતા. સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે ભાષાના પ્રથમ વાંચન પર આ પ્રકારનો દૃષ્ટિકોણ પ્રથમ દૃષ્ટિએ શક્ય હોઈ શકે છે, પરંતુ જણાવ્યું હતું કે જોગવાઈના સંદર્ભ, તે જે ક્ષેત્રને આવરી લેવાનો ઇરાદો ધરાવે છે, etc. ૧૮ જેવા અન્ય વિચારણાઓ હતી કે "આદેશો અને નિર્દેશો" શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે નહીં. અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતા સત્તામંડળના સંદર્ભમાં લાગુ કરવા યોગ્ય છે પરંતુ જો તેમની પાસે કાર્યકારી બાબતોનો સંદર્ભ હોય તો શબ્દો યોગ્ય રહેશે. તેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે,

“કલમ ૪૩એના ન્યાયી અને વાજબી નિર્માણ પર એવું માનવું જોઈએ કે ઉપરોક્ત કલમ રાજ્ય સરકારને માત્ર વહીવટી બાબતોના સંદર્ભમાં સામાન્ય સ્વરૂપના આદેશો અને નિર્દેશો જારી કરવા માટે અધિકૃત કરે

છે, જે રાજ્ય પરિવહન સત્તામંડળ અથવા પ્રાદેશિક પરિવહન સત્તામંડળ દ્વારા તેમની વહીવટી ક્ષમતામાં કાયદાની સંબંધિત જોગવાઈઓ હેઠળ હાથ ધરવામાં આવે છે.” (પરિચ્છેદ ૧૮)

૫.૭.૫ સર્વોચ્ચ અદાલતે મૂળભૂત સિદ્ધાંત સમજાવવા માટે આગળ વધ્યા,

“કલમ ૪૩એના અર્થઘટનમાં, એવું માનવું કાયદેસર રહેશે કે વિધાનસભા કાયદાના શાસનની મૂળભૂત અને પ્રાથમિક ધારણાને માન આપવાનો ઈરાદો ધરાવે છે, કે તેમના અધિકારનો ઉપયોગ કરીને અને તેમના અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યને નિભાવીને અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલી ટ્રિબ્યુનલ્સને તેમના શ્રેષ્ઠ ચુકાદા અનુસાર આ બાબત સાથે વ્યવહાર કરવા માટે સંપૂર્ણપણે મુક્ત રાખવી જોઈએ. કાયદાના ન્યાયી અને ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ વહીવટનો સાર એ છે કે ન્યાયાધીશ અથવા ટ્રિબ્યુનલનો નિર્ણય રાજ્યની કારોબારી અથવા વહીવટી પાંખ દ્વારા કોઈપણ બાહ્ય માર્ગદર્શન દ્વારા સંપૂર્ણપણે નિરંકુશ હોવો જોઈએ. જો અર્ધ ન્યાયિક ટ્રિબ્યુનલને આપવામાં આવેલી વિવેકબુદ્ધિની ક્વાયત આવા કોઈ નિર્દેશ દ્વારા નિયંત્રિત કરવામાં આવે છે, જે અર્ધ ન્યાયિક સત્તાના ઉપયોગ પર બંધન બનાવે છે અને આવા બંધનની હાજરી આવા અધિકારની ક્વાયતને ન્યાયિક પ્રક્રિયાની સારી રીતે

સ્વીકૃત કલ્પના સાથે સંપૂર્ણપણે અસંગત બનાવશે.તે સાચું છે કે કાયદો ન્યાયિક સત્તાઓના ઉપયોગને નિયંત્રિત કરી શકે છે.તે ચોક્કસ જોગવાઈઓ દ્વારા સૂચવી શકે છે કે તેના દ્વારા રચાયેલી ટ્રિબ્યુનલોએ કઈ બાબતો પર ચુકાદો આપવો જોઈએ.પરંતુ જે કાયદો અને કાયદાની જોગવાઈઓ કાયદેસર રીતે કરી શકે છે તે વહીવટી અથવા વહીવટી આદેશો દ્વારા કરવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી.” (પરિચ્છેદ ૧૯)

૫.૭.૬ ગિરીશભાઈ મગનલાલ કોટેયા (ઉપરોક્ત) કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયને અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો હતો અને એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ગુજરાત નગરપાલિકા અધિનિયમ, ૧૯૬૩ની કલમ ૨૬૪માં ઉલ્લેખિત 'નિયંત્રણ' શબ્દ પુનરીક્ષણ અધિકારક્ષેત્રના સ્વરૂપમાં રાજ્ય સરકારમાં નિહિત હતો.નિર્ણયની અંતિમ તપાસ એ બતાવશે કે આ વિવાદ નગરપાલિકા અધિનિયમની કલમ ૨૫૮ (૧) હેઠળ નગરપાલિકા દ્વારા પસાર કરાયેલા ઠરાવને કેન્દ્રમાં રાખીને કરવામાં આવ્યો હતો, જે અવિશ્વાસની દરખાસ્તના સંબંધમાં હતો અને મુદ્દો એ હતો કે શું તે કાયદાની કલમ ૨૬૪ હેઠળ રાજ્ય સરકારના નિયંત્રણ અને સત્તાને આધિન છે કે કેમ. કલમ ૨૫૮ ની પેટા કલમ (૨) હેઠળ, કલેક્ટરે કલમ ૨૫૮ (૧) હેઠળ પસાર કરાયેલા આદેશના સંદર્ભમાં રાજ્ય સરકારને નિવેદનો સાથે અહેવાલ મોકલવો જરૂરી છે, જેનો હેતુ કલેક્ટર દ્વારા સત્તાના યોગ્ય ઉપયોગની તપાસ કરવાનો હતો.અદાલતે એવું માન્યું હતું કે

કલમ ૨૬૪ હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઉપયોગમાં લેવા માટે જરૂરી ચેક કલમ ૨૬૪ હેઠળ 'નિયંત્રણ' ની મર્યાદાની બહાર આવશે. એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આવા અર્થઘટન વિના, કલેક્ટર દ્વારા રાજ્ય સરકારને અહેવાલ મોકલવાનો કોઈ અર્થ અને હેતુ નથી.

૫.૭.૭ કલમ ૨૬૪ જે તેના 'નિયંત્રણ' શબ્દ માટે વિચારણા હેઠળ હતી તે એક એવી જોગવાઈ હતી જેમાં સામાન્ય અને મહેસૂલ વહીવટની બાબતમાં રાજ્ય સરકાર અને કલેક્ટર્સ પાસે સત્તાઓનું રોકાણ કરવામાં આવ્યું હતું. કાયદાની કલમ ૨૬૪ હેઠળ નગરપાલિકાનો ઠરાવ વહીવટી હતો અને તે આધાર અને એવા સંદર્ભમાં જ કોર્ટે એવું માન્યું હતું કે કલમ ૨૬૪ હેઠળ 'નિયંત્રણ' શબ્દ કલમ ૨૫૮ (૧) હેઠળ નગરપાલિકાના ઠરાવને આવરી લેશે. કલમ ૨૬૪ હેઠળ 'નિયંત્રણ' શબ્દના વિસ્તરણને અદાલત દ્વારા એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને જોવામાં આવ્યું હતું કે ઠરાવ એક વહીવટી ક્ષાયત હતી જેના પર કોઈ સ્પષ્ટ જોગવાઈ ન હોય તો પણ સરકારની સત્તાઓનો વિસ્તાર થવો જોઈએ. તેથી, દલીલ દેખીતી રીતે આકર્ષક હતી અને તે યોગ્ય ન હતી. **ગિરીશભાઈ મગનલાલ કોટેચા (ઉપરોક્ત)** માં જણાવેલા નિર્ણયના આધારે, કોઈ પણ દરખાસ્તને નકારી શકાય નહીં કે 'નિયંત્રણ' શબ્દનો અર્થ એ હતો કે તે કેસની હકીકતોમાં પણ અર્ધ-ન્યાયિક હુકમને આવરી લેવા માટે અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું હતું,

કાયદાની કલમ ૬૭ માં 'નિયંત્રણ' શબ્દ સાથે આ પ્રકારનું અર્થઘટન ઘણું ઓછું જોડી શકાય-વિચારણા હેઠળની જોગવાઈ.

૫.૭.૮ કાયદાની કલમ ૬૭માં આવતા "દેખરેખ અને નિયંત્રણ" શબ્દોનો અર્થઘટન અને અર્થઘટન કરતી વખતે, એક માપદંડ જરૂરી અને લગભગ અનિવાર્યપણે લાગુ કરવો એ સિદ્ધાંત છે કે કાયદાના શાસનના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો હેઠળ, કારોબારીને તેની પાંખો ફેલાવવાની મંજૂરી નથી જેથી અર્ધ-ન્યાયિક અથવા ન્યાયિક પ્રકૃતિની અને અર્ધ-ન્યાયિક અથવા ન્યાયિક સત્તા દ્વારા હોય તેવી ક્રિયાઓ અને આદેશોને નિયંત્રિત, આદેશ, દેખરેખ અથવા નિયમન કરી શકાય.ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ આ મુદ્દા પરનો કાયદો કડક રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યો છે.

અર્ધ-ન્યાયિક આદેશો પર કોઈ વિસ્તરણ નહીં

૫.૮ શામરાવ વિઠ્ઠલ સહકારી સંસ્થામાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા શું ચુકાદો આપવામાં આવ્યો છે.બેંક લિમિટેડ વિ. કે. પી. માલ્યા [(૧૯૭૨) ૪ એસ. સી. સી. ૬૦૦] આ મુદ્દે આગળ વધશે.તેમાં, સુપ્રીમ કોર્ટને મલ્ટી-યુનિટ કો-ઓપરેટિવ સોસાયટીઝ એક્ટ, ૧૯૪૨ની કલમ ૨ (૧) માં આવતા "નિયંત્રણ" શબ્દના અર્થને ધ્યાનમાં લેવાની તક મળી હતી.એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે, જે સહકારી મંડળીને આ કાયદો લાગુ પડે છે, જ્યારે આવી સોસાયટી બીજા રાજ્યમાં

અમલમાં આવેલી સહકારી મંડળીઓને લગતા કાયદા હેઠળ પણ નોંધાયેલી હોય, ત્યારે આવી સોસાયટી આવા અન્ય કોઈ રાજ્યમાં નોંધાયેલી હોવાનું માનવામાં આવશે, પરંતુ આવી સોસાયટી નોંધણી, નિયંત્રણ અને વિસર્જનના તમામ હેતુઓ માટે તે રાજ્યના કાયદાને આધિન રહેશે, જ્યાં સોસાયટી ખરેખર નોંધાયેલી છે. અપીલકર્તા સહકારી મંડળી બોમ્બે સહકારી મંડળી અધિનિયમ, ૧૯૨૫ હેઠળ બોમ્બેમાં નોંધાયેલી હતી, જેનું મુખ્ય કાર્યાલય બોમ્બેમાં હતું અને શાખા મેંગલોરમાં હતી. સંબંધિત સમયે મેંગલોર મદ્રાસ પ્રેસિડેન્સીમાં હતું. પ્રતિવાદી, જે અપીલકર્તા સોસાયટીના સભ્ય હતા અને મદ્રાસ પ્રેસિડેન્સીમાં પણ રહેલા કેસરગોડ નામના સ્થળના રહેવાસી હતા, તેમણે મેંગલોર ખાતે થયેલા વ્યવહારના સંદર્ભમાં સોસાયટી વિરુદ્ધ બોમ્બે અધિનિયમની કલમ ૫૪ હેઠળ દાવો કર્યો હતો. બોમ્બે ખાતે સહકારી મંડળીઓના નાયબ રજિસ્ટ્રારે આ દાવા પર એવોર્ડ પસાર કર્યો હતો. આ પુરસ્કારને સારાગોડ ખાતેની અદાલતમાં હુકમનામા તરીકે અમલમાં મૂકવાની માંગ કરવામાં આવી હતી. પ્રતિવાદીએ આ હુકમના અમલ સામે એ આધાર પર વાંધો ઉઠાવ્યો હતો કે બોમ્બે ખાતે સહકારી મંડળીઓના નાયબ નિબંધકને આ ચુકાદો પસાર કરવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી અને તે કેરળની અદાલતોમાં હુકમનામા તરીકે અમલપાત્ર રહેશે નહીં. દીવાની ન્યાયાધીશે વાંધાને સમર્થન આપ્યું અને ઉચ્ચ અદાલતે તેને સમર્થન આપ્યું.

૫.૮.૧ ઉચ્ચ અદાલત સમક્ષ અપીલકર્તા સહકારી સમિતિની દલીલ હતી કે નાયબ નિબંધક દ્વારા ચુકાદો પસાર કરવો એ કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૨ની પેટા-કલમ (૧) માં "નિયંત્રણ" અભિવ્યક્તિ હેઠળ આવે છે. સુપ્રીમ કોર્ટે હાઈકોર્ટના નિર્ણય સામેની અપીલને પણ ફગાવી દીધી હતી અને અપીલકર્તા સોસાયટીની દલીલને નકારી કાઢી હતી, એમ કહીને કે,

“'નિયંત્રણ' શબ્દ અધીક્ષણ, વ્યવસ્થાપન અથવા નિર્દેશન, પ્રતિબંધ અથવા નિયમન કરવાની સત્તાનો પચા ય છે. નિયંત્રણનો ઉપયોગ તેની દેખરેખ શક્તિનો ઉપયોગ કરીને ઉચ્ચ સત્તાધિકારી દ્વારા કરવામાં આવે છે. વિવાદોનો ચુકાદો આપવો એ ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક કાર્ય છે અને અમારા મતે, 'નિયંત્રણ' શબ્દનો અર્થ સહકારી મંડળી અને તેના સભ્યો વચ્ચેના વિવાદોના ચુકાદાને પણ આવરી લે છે તેવું માનવા માટે તે અયોગ્ય રીતે દબાણ કરશે. ન્યાયિક સત્તા ધરાવતા વિવાદને ઉકેલવા માટેના અધિકારક્ષેત્ર અને વહીવટી સત્તા ધરાવતા નિયંત્રણની ક્ષાયત વચ્ચે સ્પષ્ટ તફાવત છે અને બંનેને સમાન ગણવા અથવા એકને બીજા સાથે સરખાવવું ખોટું ગણાશે. આમ 'નિયંત્રણ' શબ્દ સહકારી મંડળી દ્વારા તેના સભ્યો વિરુદ્ધ કરવામાં આવેલા દાવાના ચુકાદાને પોતાની અંદર સમજી શકતો નથી.” (પરિચ્છેદ ૬)

પ.ટ.૨ સાચું છે કે લેક્સિકોગ્રાફિક રીતે કહીએ તો 'નિયંત્રણ' શબ્દ વ્યાપક મહત્વ ધરાવે છે.જો કે, શબ્દ અથવા શબ્દનો લેક્સિકોગ્રાફિક અર્થ જ્યારે કાયદાકીય સંદર્ભમાં અથવા વૈધાનિક જોગવાઈના સંદર્ભમાં લાગુ કરવામાં આવે ત્યારે તે વિલંબિત થઈ શકે છે.શબ્દનો કાનૂની અર્થ તે કયા હેતુ માટે થાય છે, જે સ્થળે તે કાયદામાં જોવા મળે છે, જે જોગવાઈમાં તે દાખલ કરવામાં આવે છે અને અન્ય સહાયક પાસાઓના આધારે નક્કી કરવો પડશે.કાયદાની કલમ ૬૭ માં આવતા "દેખરેખ અને નિયંત્રણ" શબ્દસમૂહમાં "નિયંત્રણ" શબ્દનો અર્થ તેની પ્રકૃતિ અને આવા પ્રકાશમાં અર્થઘટન કરવો પડશે.કલમ ૬૭ હેઠળ તેની સમક્ષ અપીલમાં કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરાયેલા અર્ધ-ન્યાયિક આદેશને નિયંત્રિત કરવા માટે "નિયંત્રણ" શબ્દનો વિસ્તાર કરવો શક્ય નથી.

પ.ટ.૩ તેના વ્યાપક વ્યાપમાં 'નિયંત્રણ' શબ્દને સેવા સંબંધિત શિસ્ત નિયંત્રણને આવરી લેતો હોવાનું માનવામાં આવે છે, તે તમામ પ્રકારના આદેશને પણ આવરી લેતો હોવાનું જોવા મળે છે જેનો ઉપયોગ તેના ગૌણ અધિકારીઓ પર ઉચ્ચ અધિકારી દ્વારા વહીવટી ક્ષેત્રમાં થઈ શકે છે.જો કે 'નિયંત્રણ' શબ્દની વિસ્તરણક્ષમતા, અન્યથા વ્યાપક હોવા છતાં, અર્ધ-ન્યાયિક અથવા ન્યાયિક કાર્યવાહી અથવા આદેશો પર 'નિયંત્રણ' ની આડમાં પ્રભુત્વ મેળવવા માંગતા વહીવટી સત્તાને મંજૂરી આપવાની હિમાયત કરવી જોઈએ નહીં.જેમ કે શામરાવ વિઠ્ઠલ સહકારી સંસ્થામાં યોજાયું હતું.બેંક લિમિટેડ (સુપ્રા), 'નિયંત્રણ' શબ્દની

મર્યાદાને આ રીતે અને આ હદ સુધી વિસ્તારવી એ તેને કૃત્રિમ રીતે વિસ્તારવી હશે.એટલું જ નહીં, વહીવટી સત્તા દ્વારા અર્ધ-ન્યાયિક આદેશોને આવરી લેવા માટે તેને મંજૂરી આપવા માટે 'નિયંત્રણ' ની આવી વિસ્તૃત લવચીકતા કાયદામાં અસ્વીકાર્ય હશે, અને તે મુખ્ય સિદ્ધાંતનો વિનાશક હશે.

૫.૯ 'નિયંત્રણ' શબ્દના અવકાશ પર રાજ્ય વતી વિદ્વાન એડિશનલ એડવોકેટ જનરલ દ્વારા ભારે આધાર રાખેલા નિર્ણયોને ધ્યાનમાં રાખીને, બીબી જૈરમ નિસા (સુપ્રા) માં પટના હાઈકોર્ટને બિહાર ટેનન્સી એક્ટ, ૧૯૮૫ની કલમ ૧૦૩એ (૨) અને બિહાર સર્વે એન્ડ સેટલમેન્ટ મેન્યુઅલ, ૧૯૫૯ના પ્રકરણ ૩ સાથે અધિનિયમ હેઠળ બનાવેલા નિયમ ૧ અને નિયમ ૨ની કાર્યકારી મર્યાદા માનવામાં આવી હતી.નિયમો, ૧૯૫૮.કલેક્ટરને નાયબ કલેક્ટર દ્વારા કરવામાં આવતા કાર્યો પર દેખરેખ અને નિયંત્રણની સામાન્ય સત્તા આપવામાં આવી હતી.ઉચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યવાહી અને મહેસૂલ અધિકારીઓના આદેશો પણ કલેક્ટરની દેખરેખ અને નિયંત્રણને આધિન હોઈ શકે છે, તેમ છતાં તે સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું કે ઉપરોક્ત સત્તાઓને અપીલ અધિકારીની સત્તા સાથે સરખાવી શકાતી નથી.લેવામાં આવેલો મત એ હતો કે દેખરેખ અને નિયંત્રણની શક્તિ ખૂબ જ વ્યાપક હતી, જે માત્ર સ્વ-લાદવામાં આવેલા પ્રતિબંધોને આધિન હતી.એ નોંધવું જોઈએ કે ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં, પટના હાઈકોર્ટે 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ'

શબ્દોનું અર્થઘટન માત્ર નિયમોના નિયમ રના આધારે જ નહીં પરંતુ બોર્ડના વિવિધ નિયમોના નિયમ ૩ના સંદર્ભમાં પણ કર્યું હતું, જેણે ખાસ કરીને તમામ સત્તામંડળોને નીચલા સત્તામંડળના આદેશોને ઉલટાવવાની સત્તા આપી હતી.

પ.૯.૧ કોઈ પણ સંજોગોમાં, 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' ના અવકાશને ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક બાબતો પર તેની ભૂમિકા ભજવવા માટે, આગળ કંઈપણ કર્યા વિના, સૈદ્ધાંતિક રીતે ભૂલભરેલું છે, તેમ છતાં પટલા હાઈકોર્ટના નિર્ણયને તેના પોતાના તથ્યો અને પૃષ્ઠભૂમિમાં સાચું માનવામાં આવે છે.પટના હાઈકોર્ટ બીબી ખેરુમ નિસા (ઉપરોક્ત) દ્વારા મૂકવામાં આવેલા 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' શબ્દોનું અર્થઘટન હકીકતોના સંદર્ભમાં અથવા કાયદાકીય સિદ્ધાંતની દ્રષ્ટિએ સારું નથી, અને કાયદાની કલમ ૬૭માં 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' શબ્દને તે રીતે જોવો અને અર્થઘટન કરવું સંપૂર્ણપણે શક્ય નથી જેથી ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક આદેશોને તેના આવરણ હેઠળ લાવી શકાય.

પ.૯.૨ ભારત ભૂષણ (ઉપરોક્ત) માં અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટના અન્ય એક નિર્ણય પર રાજ્ય સરકાર વતી આધાર રાખવાની માંગ કરવામાં આવી હતી, જેમાં સિનેમેટોગ્રાફ અધિનિયમની કલમ ૫ (૩) એ જોગવાઈ કરી હતી કે આ કલમની ઉપરોક્ત જોગવાઈઓને આધિન, અને રાજ્ય સરકારના નિયંત્રણ માટે, લાઈસન્સિંગ ઓથોરિટી આ અધિનિયમ હેઠળ આવા વ્યક્તિઓને લાઈસન્સ આપી શકે છે જે તે યોગ્ય લાગે છે, અને તે નિયમો અને શરતો પર અને તે

નિર્ધારિત કરે તેવા પ્રતિબંધોને આધિન છે." 'નિયંત્રણ' શબ્દનો વ્યાપક શબ્દકોશ અર્થ છે તે આધાર પર, ઉચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે જોગવાઈમાં કલ્પના કરાયેલ નિયંત્રણ માત્ર સામાન્ય નિર્દેશો સુધી મર્યાદિત ન હતું, પરંતુ તેમાં જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કોઈ ચોક્કસ કેસના વ્યક્તિગત નિર્ણયમાં રાજ્ય સરકાર તરફથી દખલગીરીનો સમાવેશ થાય છે.ઉપરોક્ત નિર્ણય, તેના ધ્યાનપૂર્વકના વાંચન પર, એવું સૂચવતો ન હતો કે 'નિયંત્રણ' શબ્દ ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક આદેશોનું નિયમન અને નિયંત્રણ કરવાની સત્તાઓને પણ આવરી લેશે.અદાલતે માત્ર એવું માન્યું હતું કે લાઈસન્સિંગ ઓથોરિટી-જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ પર રાજ્ય સરકારના નિયંત્રણની સત્તા, વર્ચસ્વ અથવા આદેશનો સમાવેશ કરવા માટે વ્યાપક છે અને રાજ્ય સરકાર જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટના માર્ગદર્શન માટે સામાન્ય નિયમો અથવા સૂચનાઓ નિર્ધારિત કરી શકે છે.તે કિસ્સામાં રાજ્ય સરકારે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટને કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિને લાઈસન્સ આપવા માટે નિર્દેશ આપ્યો ન હતો અને તેનાથી વિપરીત, કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવા માટે અવલોકન કર્યું ન હતું, તે સ્પષ્ટ હતું કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા જારી કરાયેલા નિર્દેશો ન તો ન્યાયિક હતા, ન તો અર્ધ-ન્યાયિક.તેથી, ઉપરોક્ત નિર્ણય વિદ્વાન એડિશનલ એડવોકેટ જનરલને કોઈ મદદ કરતો નથી અને ઉપરોક્ત નિર્ણયના આધારે પણ, તે કાયદાની કલમ ૬૭ હેઠળ 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' શબ્દ પરના અર્થઘટનને યોગ્ય ઠેરવવામાં ખરાબ રીતે નિષ્ફળ ગયો.

૬. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, 'નિયંત્રણ' શબ્દની પહોળાઈ અથવા સ્થિતિસ્થાપકતા હોવાનું અર્થઘટન કરી શકાતું નથી, ઓછામાં ઓછું જ્યારે કાયદાની કલમ ૬૭ ના સંદર્ભમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવે, જેથી કાર્યવાહી અને અર્ધ-ન્યાયિક પ્રકૃતિના આદેશોને આવરી અને નિયમન કરી શકાય. જો કે 'નિયંત્રણ' માં આદેશનો સમાવેશ થતો હતો, તેમજ નિર્દેશો જારી કરવાનો પણ સમાવેશ થતો હતો, અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યવાહીના નિયમન અને નિયંત્રણ માટે આદેશ અથવા નિર્દેશ લાગુ કરી શકાયો ન હતો. નિયંત્રણની આડમાં કાર્યકારી સત્તામંડળને ન્યાયિક આદેશોને આદેશ આપવાની અને અર્ધ-ન્યાયિક અથવા ન્યાયિક આદેશમાં ફેરફાર કરવા, ફેરફાર કરવા, ફેરફાર કરવા અથવા રદ કરવા માટે નિર્દેશો જારી કરવાની મંજૂરી નથી. તાત્કાલિક જોગવાઈમાં, 'નિયંત્રણ' શબ્દ 'દેખરેખ' શબ્દ દ્વારા જોડવામાં આવ્યો છે. જો બંને તેમના અર્થને એકસાથે લે તો પણ, અર્ધ-ન્યાયિક અને ન્યાયિક કાર્યવાહી અને આદેશોને ઓવરરીય કરવા માટે અવકાશને વિસ્તૃત કરી શકતા નથી. 'દેખરેખ' નો અર્થ થાય છે દેખરેખ અને તે 'નિયંત્રણ' શબ્દને તે મુજબ રંગ આપે છે, જે 'નિયંત્રણ' ની શક્તિને મજબૂત કરવાને બદલે ઘટાડે છે, અને અંતે આ દરખાસ્તને નકારાત્મક બનાવે છે કે 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' શબ્દો કાર્યકારી રાજ્ય સરકારને અપીલમાં અર્ધ-ન્યાયિક ક્ષમતામાં પસાર કરાયેલા કલેક્ટરના આદેશોની દેખરેખ અથવા નિયંત્રણ કરવાની સત્તા આપે છે અથવા અર્ધ-ન્યાયિક રીતે કામ કરતા સત્તાવાળાઓ દ્વારા અધિનિયમ હેઠળ પસાર કરાયેલા સમાન પ્રકારના અન્ય આદેશો આપે છે.

૬.૧ કાયદાની કલમ ૬૭માં "દેખરેખ અને નિયંત્રણ" શબ્દોના જૂથનો વ્યાપક અર્થ છે, જેથી રાજ્ય સરકાર માટે અર્ધ-ન્યાયિક આદેશો અને કાર્યવાહીને પણ આવરી લેવામાં આવે, એવી ધારણા અને રાજ્ય સરકાર તરફથી અને તેના વતી કરવામાં આવેલા અર્થઘટનને સ્વીકારવાનો અર્થ એ થશે કે વહીવટી રાજ્યને નિરંકુશ સત્તાઓનો લાભ લેવો. રાજ્ય સરકાર અર્ધ-ન્યાયિક સત્તા અને આવા સત્તાધિકારીઓ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશો પર માર્ગદર્શિત સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકતી નથી. તેથી, પ્રશ્નમાં રહેલી જોગવાઈઓનો અર્થ એ નથી કે રાજ્ય સરકારને અર્ધ-ન્યાયિક આદેશોની સમીક્ષા કરવાની અથવા તેમાં સુધારો કરવાની અથવા કોઈપણ રીતે તપાસ હેઠળ લેવાની સત્તા આપવી. નિરંકુશ સત્તા જે આ રીતે બહાર આવશે તે મૂળભૂત સિદ્ધાંતની વિરુદ્ધ હશે કે વહીવટીતંત્ર, માર્ગદર્શિત સત્તાઓથી ઘણું ઓછું, અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યવાહી અને વહીવટીતંત્ર માટે કલ્પના કરતા આદેશો પર શાસન કરી શકતું નથી, ઘણીવાર ભૂલભરેલી, અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાવાળાઓ પર અમર્યાદિત અને અનિયંત્રિત સત્તા, અર્ધ-ન્યાયિક બાબતો અથવા અર્ધ-ન્યાયિક આદેશો, કાયદાના શાસનની વિરુદ્ધ છે.

કાયદાના શાસન માટે મૂળભૂત

૭. કાયદાના શાસનનું માળખું ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત પર આધારિત છે કે કાર્યકારી સરકાર અથવા કાર્યકારી પ્રકૃતિની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી સત્તા અર્ધ-ન્યાયિક

અથવા ન્યાયિક કાર્ય કરતી સત્તા પર કોઈ પણ પ્રકારના આદેશનો ઉપયોગ કરી શકતી નથી અને જેમના આદેશ અર્ધ-ન્યાયિક અથવા ન્યાયિક પ્રકૃતિના હોય છે.આ નિયમ 'સત્તાના વિભાજન' ના સિદ્ધાંતમાંથી ઉદ્ભવે છે.કાયદા હેઠળ વિવિધ સત્તામંડળો, જેમ કે વહીવટી માળખામાં બનાવવામાં આવ્યા હોવા છતાં, ઘણીવાર અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યો અને સત્તાઓથી સજ્જ હોય છે.આ સત્તાવાળાઓ તેમના વિશેષ કાર્યો અને ફરજોના નિર્વહનમાં ન્યાયિક કૃત્યો કરે છે, અને જેમના આદેશો જે પક્ષના અધિકારોને સ્પર્શે છે, બદલાય છે અને અસર કરે છે, અને પક્ષ માટે નાગરિક પરિણામો લાવે છે, તેમના કૃત્યો અને આદેશો માટે, કાર્યકારી સત્તાને આધીન અથવા ગોણા, અન્યથા વહીવટી પદાનુક્રમમાં ઉચ્ચ હોઈ શકે છે.વહીવટીતંત્ર ગમે તેટલું ઊંચું હોય, તેને અર્ધ-ન્યાયિક કૃત્યો અને આદેશો, જે અર્ધ-ન્યાયિક રીતે કામ કરતા નીચલા અથવા નાના અધિકારી દ્વારા હોઈ શકે છે, તેની ઈચ્છા અને ઈચ્છા મુજબ નિર્દેશ જારી કરવાની, આદેશ અને નિયંત્રણનો ઉપયોગ કરવાની, નિયમન કરવાની અને માર્ગદર્શન આપવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી.

૭.૧ તેમ છતાં એ જોવું શક્ય છે કે કાયદાની કલમ ૬૭ હેઠળ નહેર અધિકારીની કાર્યવાહી પહેલાં અને આદેશો અને કલેક્ટર દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતી અનુગામી અપીલ સત્તાઓ એક અધિક્રમિક રચના છે, જેના હેઠળ વિવિધ સ્તરે સત્તાવાળાઓને સત્તા સોંપવામાં આવે છે અને આવા સત્તાવાળાઓ વહીવટી

સત્તાવાળાઓ છે, ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ, કલમ ૬૭ હેઠળ કલેક્ટરના અપીલ કાર્યમાં સ્ટ્રિક્ટ અર્ધ-ન્યાયિક લક્ષણો છે.તેથી આ સત્તાવાળાઓ અદાલતો ન હોવા છતાં અને તેઓ અદાલતની કડક સમજણ ધરાવતા મંચો ન હોવા છતાં, તેઓ બોમ્બે સિંચાઈ અધિનિયમના વૈધાનિક માળખા હેઠળ ન્યાયિક કાર્ય કરે છે. એકવાર તેમની સામેની કાર્યવાહી અર્ધ-ન્યાયિક પ્રકૃતિની હોવાનું જણાયા પછી, તેમના દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી બાબતો અને તેમના દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશોને વહીવટી પસંદ અને નાપસંદ કરવા માટે છોડી શકાતા નથી.રાજ્ય સરકારને "દેખરેખ અને નિયંત્રણ" ની આડમાં પકડવાની મંજૂરી આપવી અને અર્ધ-ન્યાયિક ક્ષમતામાં પસાર કરાયેલા આદેશોમાં ફેરફાર કરવો અથવા તેમાં ફેરફાર કરવો એ કાયદાની વ્યવસ્થાના વિરોધી ગણાશે.

સિદ્ધાંતનું વિસ્તરણ

૮. એ વાત સારી છે કે કાયદાકીય સત્તાવાળાઓ અર્ધ-ન્યાયિક રીતે કામ કરે છે અને અર્ધ-ન્યાયિક આદેશો પસાર કરે છે, જેમ કે કલેક્ટર અધિનિયમની કલમ ૬૭ હેઠળ અપીલ શક્તિનો ઉપયોગ કરે છે, તે સરકારની ન્યાયિક શાખાનો ભાગ નથી અને તે અદાલતો નથી, જો કે તે માત્ર વાજબી છે કે વહીવટી આદેશને અર્ધ-ન્યાયિક અથવા ન્યાયિક કાયદાઓ પર ચલાવવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી, તે ન્યાયિક રીતે કામ કરતા વૈધાનિક સત્તાવાળાઓના સ્તરો પર વિસ્તૃત, વિસ્તૃત અને લાગુ કરવામાં આવે છે અને અર્ધ-ન્યાયિક આદેશો પસાર કરે છે.

૮.૧ કાયદાના શાસનની વ્યવસ્થામાં, આ નિયમ મુખ્ય છે કે કાર્યકારી સત્તાને ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યનું સંચાલન કરતી સત્તા પર ઉચ્ચ અધિકારી તરીકે કામ કરવાની મંજૂરી નથી, તેમ છતાં આવી સત્તા છે, અન્યથા તેની રચનામાં વહીવટી ક્ષેત્રોમાં નીચલી સત્તા છે.જો સ્થિતિને હળવી કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે તો તે કાયદાના શાસનની મૃત્યુદંડની નિશાની હશે.કારોબારીને ન્યાયિક અને અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યવાહી અને આદેશો સાથે છેડછાડ કરવાની મંજૂરી ન આપવી એ આપણા બંધારણની ફિલસૂફીમાંથી વહેતો સિદ્ધાંત છે.એવું હોઈ શકે છે કે જ્યાં સુધી વૈધાનિક સત્તામંડળોની ન્યાયિક અને અર્ધ-ન્યાયિક કામગીરી, જે રાજ્યની ન્યાયિક શાખાનો ભાગ નથી, ત્યાં સુધી સત્તાઓના વિભાજનના સિદ્ધાંતના સમાન સિદ્ધાંતો લાગુ થવા જોઈએ.ડિગ્રીમાં તે અલગ હોઈ શકે છે, પરંતુ સિદ્ધાંતનો સાર સમાન છે.અર્ધ-ન્યાયિક વ્યવસ્થા અને નિર્ણયો પર વહીવટીતંત્રને મુક્ત હાથ રાખવાની મંજૂરી આપવી એ મૂળભૂત રીતે ખોટું છે.તેથી, આ ફિલસૂફીથી દૂર રહેલા કોઈપણ અર્થઘટનને હંમેશા ટાળવું જોઈએ.આને ધ્યાનમાં રાખીને, કાયદાની કલમ ૬૭ હેઠળ કલેક્ટરનો આદેશ જેમાં કલેક્ટર અર્ધ-ન્યાયિક કાર્ય કરે છે અને તેમના દ્વારા પસાર કરાયેલો આદેશ અર્ધ-ન્યાયિક આદેશ છે, તેને રાજ્ય સરકારના વહીવટી પ્રભુત્વ અથવા નિયંત્રણને આધિન કર્યા વિના અસરગ્રસ્ત અને સીધા ઊભા રહેવાની મંજૂરી આપવી પડશે.

૮.૨ વહીવટીતંત્ર ઘણીવાર અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાને અંકુશમાં રાખવા અને નિયંત્રિત કરવા માટે કાયદાકીય સાધનની શોધ કરવા માંગે છે.આવી કોઈપણ જોગવાઈ અથવા જોગવાઈના આવા કોઈપણ હેતુપૂર્વકના ઉપયોગને જોગવાઈ સાથે યોગ્ય અર્થઘટનને જોડીને યોગ્ય રીતે સેટ કરવો પડશે.

આક્ષેપિત સૂચના

૯. ૬ ઓગસ્ટ, ૨૦૧૨ ના રોજ વધારાના સોગંદનામામાં નર્મદા જળ સંસાધન, પાણી પુરવઠા અને કલ્પસર વિભાગ વતી ખાસ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે ૨૧ નવેમ્બર, ૨૦૧૧ ના રોજ પ્રશ્નમાં કારણદર્શક નોટિસ દ્વારા કાર્યવાહી 'કંપની પાસેથી આવક મેળવવાના હેતુથી' હતી.તે તદ્દન સ્પષ્ટ હતું કે આ રીતે રાજ્ય સરકાર કલેક્ટર સમક્ષ કાયદાની કલમ ૬૭ હેઠળ અપીલની કાર્યવાહી અને કલેક્ટર દ્વારા તેના પર લેવામાં આવેલા નિર્ણયની સમીક્ષા કરવા માંગતી હતી, જે ખરેખર અર્ધ-ન્યાયિક ક્વાયત અને અર્ધ-ન્યાયિક આદેશ હતો.રાજ્ય સરકાર નેત્રા ચિનોય સમિતિના અહેવાલ પર આધાર રાખવા માંગતી હતી, જેનો અહીં ઉપરની હકીકતો વર્ણવીને ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો, જે અપીલનો નિર્ણય લેવા માટે કલેક્ટર દ્વારા જરૂરી હતો, પરંતુ રાજ્ય સરકાર દ્વારા તેને આપવાનો ઇનકાર કર્યો હતો.

૯.૧ ૨૧મી નવેમ્બર, ૨૦૧૧ની વિવાદિત નોટિસ તરફ વળતાં તેનું ધ્યાનપૂર્વક અવલોકન દર્શાવે છે કે તે રાજ્યપાલના નામે જારી કરવામાં આવી હતી.આ નોટિસ રાજ્યપાલના નામે હતી તે સ્પષ્ટ સંકેત દર્શાવે છે કે તે રાજ્ય સરકાર દ્વારા તેની કાર્યકારી સત્તાનો ઉપયોગ કરીને જારી કરવામાં આવી હતી.રાજ્યની કારોબારી સત્તા હંમેશા રાજ્યપાલમાં નિહિત હોય છે અને રાજ્યની કારોબારી શક્તિનો ઉપયોગ રાજ્યપાલ દ્વારા સીધા તેમના દ્વારા અથવા સરકારના અધિકારીઓ દ્વારા સરકારના નામે કરવામાં આવે છે.

૯.૨ નોટિસમાં પક્ષકારોને કલેક્ટરના આદેશને મંજૂરી આપવી કે નામંજૂર કરવો તે અંગે કારણ દર્શાવવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું.રાજ્ય સરકારે અપીલમાં કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરાયેલા અર્ધ-ન્યાયિક આદેશ પર સવારી કરવા માટે 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' નો ઉપયોગ કર્યો હતો.તે વિસંગત અને સ્વયંસિદ્ધ હતું કે 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' હેઠળ વ્યુત્પન્ન સત્તા કાર્યકારી પ્રકૃતિની હોવા છતાં, રાજ્ય સરકારે તેને હળવી રીતે કહીએ તો, અર્ધ-ન્યાયિક અધિનિયમ અને નિર્ણય પર તેનો ઉપયોગ કરી શકાય તેવી ભૂલ કરી હતી.જ્યારે રાજ્ય સરકારે કારણદર્શક નોટિસમાં અરજદારને કલેક્ટરના અર્ધ-ન્યાયિક આદેશની મંજૂરી અથવા અન્યથા અંગે ખુલાસો રજૂ કરવા માટે કહ્યું હતું, ત્યારે તે ખોટી ધારણા અને રંગબેરંગી ઉચાપતનો સ્પષ્ટ કેસ હતો, જાણે કે રાજ્ય સરકારને અર્ધ-ન્યાયિક અથવા ન્યાયિક પ્રકૃતિનો અધિકારક્ષેત્ર સોંપવામાં આવ્યો હોય.'દેખરેખ

અને નિયંત્રણ' શબ્દસમૂહ ખરેખર આવા કોઈ અધિકારક્ષેત્રને પ્રદાન કરતો નથી.રાજ્ય સરકાર દ્વારા લેવામાં આવેલી કાર્યવાહી કલેક્ટરના અર્ધ-ન્યાયિક અપીલ આદેશ પર પોતાના માટે માર્ગદર્શિત અને નિરંકુશ સત્તા મેળવવા સમાન છે.

જ્યારે અધિકારક્ષેત્ર વગર

૯.૩ આ રીતે વિવાદિત નોટિસ સ્પષ્ટ રીતે અધિકારક્ષેત્ર વગરની છે જેમાં રાજ્ય સરકાર પાસે અર્ધ-ન્યાયિક આદેશોની દેખરેખ અને નિયંત્રણ માટે ખોટી રીતે ધારેલી સત્તાઓ ઉપલબ્ધ નથી.તેથી, રિટની પ્રકૃતિના મુદ્દા પર, જે કેસની હકીકતોમાં જારી થઈ શકે છે, શાંતારામ ડી. સાલ્વી (સુપ્રા), શ્રી શિરૂર મઠના શ્રી લક્ષ્મીન્દ્ર તીર્થ સ્વામીયર (સુપ્રા), બંગાળ ઇમ્યુનિટી કંપની (સુપ્રા) અને ઈસ્માઈલ ઈબ્રાહિમ વોરા (સુપ્રા) ના નિર્ણયો અધિકારક્ષેત્રને હડપવાના અધિકારને રોકવા માટે પ્રતિબંધની રિટ જારી કરવાના હેતુથી કાયદાની સ્થિતિ બહાર લાવે છે અને તેને કોઈ વિષયના અધિકારોને અસર કરતા પ્રશ્નને ન્યાયિક રીતે તેમના કાનૂની અધિકારથી વધુ કામ કરતા અટકાવે છે અને પ્રતિબંધની રિટને બાકાત રાખવામાં આવી હતી. કેબિટીયો ન્યાયી.તેના પાત્રમાં આ લખાણ નિવારક છે.જ્યારે અધિકારક્ષેત્રનો સંપૂર્ણ અભાવ હોય, ત્યારે અદાલતમાં આવવાનું સત્તાધિકારી માટે ખુલ્લું હોય છે અને પીડિત સત્તાધિકારી પ્રતિબંધની રિટ મેળવવા માટે અદાલતનો સંપર્ક કરી શકે છે.

૯.૪ આ અદાલતના ઇસ્માઈલ ઇબ્રાહિમ વોરા (ઉપરોક્ત) ડિવિઝન બેન્ચે પ્રતિબંધની રિટ પર નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું.

“૧૦. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં રાખીને, તે ખૂબ જ સ્પષ્ટ છે કે અધિકારક્ષેત્રની સંપૂર્ણ અછતની સ્થિતિમાં, પક્ષકાર વહેલામાં વહેલી તકે અદાલતમાં આવી શકે છે અને પ્રતિબંધની રિટ માંગી શકે છે. જ્યારે કાર્યવાહી અમુક હદ સુધી બાકી હોય ત્યારે પ્રતિબંધની રિટ રહેશે અને અંતિમ નિર્ણયમાં કાર્યવાહી સમાપ્ત થયા પછી પ્રમાણપત્રની રિટ યોગ્ય ઉપાય હશે. તે પણ સાચું છે કે બંગાળ ઇમ્યુનિટી કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા પહેલેથી જ ધારવામાં આવેલા અન્ય કોઈપણ ઉપાયનો અસ્તિત્વ છે. બિહાર રાજ્ય અને અન્યોએ એ. આઈ. આર. ૧૯૫૫ એસ. સી. ૬૬૧ માં અહેવાલ આપ્યો હતો કે અન્ય ઉપાયનો અસ્તિત્વ એ ખૂબ જ ભૌતિક સંજોગો છે જેને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ જ્યારે કોર્ટને પ્રમાણપત્રની રિટ જારી કરવા માટે કહેવામાં આવે છે, પરંતુ જ્યારે માંગવામાં આવેલી રિટ પ્રતિબંધ છે ત્યારે સંપૂર્ણપણે અલગ વિચારણાઓ ઊભી થાય છે. જ્યારે પણ કોઈ ગૌણ અદાલત અથવા ટ્રિબ્યુનલ તેના અધિકારક્ષેત્રને છીનવી લે છે જે તેની સાથે

સંબંધિત નથી, અને જ્યારે તે દર્શાવવામાં આવ્યું છે, ત્યારે મુદ્દો અથવા રિટ, "અલબત્ત નહીં, તે યોગ્ય છે અને વિવેકાધીન નથી."

૧૦. વિદ્વાન એડિશનલ એડવોકેટ જનરલ દ્વારા રજૂઆત કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો કે તેમાં સરકારને આવકનો પ્રશ્ન સામેલ છે.આ છેલ્લી દલીલ ત્યારે ટકી શકતી નથી જ્યારે સૈદ્ધાંતિક રીતે અને કાયદાની નજરમાં, જેમ કે અહીં ઉપર ચર્ચા કરવામાં આવી છે, તે તદ્દન સ્પષ્ટ છે કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા 'દેખરેખ અને નિયંત્રણ' ના ઝલ્મો હેઠળ કલેક્ટરના અર્ધ-ન્યાયિક આદેશ પર સત્તાની ધારણા સંપૂર્ણપણે અધિકારક્ષેત્ર વગરની હતી અને તે કાર્યકારી સરકારને અધિકારનો ઉપયોગ કરવા અને અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યવાહી અને અર્ધ-ન્યાયિક આદેશ પર નિયંત્રણ આપવા માટે કોર્ટે બ્લેન્શ આપવા સમાન છે, જે બદલામાં કાયદાના શાસનની અવગણના હશે.જો કાનૂની મંજૂરી વિના સત્તાનો ઉપયોગ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે, તો અન્ય કોઈ પણ દ્રષ્ટિકોણથી અન્ય કોઈ પણ દલીલ યોગ્ય ન હોઈ શકે.ઉમેરવાની ઉતાવળમાં, પ્રતિવાદીઓ, જો કાયદામાં સ્વીકાર્ય હોય અને કાયદામાં સ્વીકાર્ય હોય, તો પણ જો સલાહ આપવામાં આવે તો, કાયદા અનુસાર યોગ્ય રીતે કલેક્ટરના આદેશને પડકાર આપી શકે છે.આ અદાલત વર્તમાન અરજીનો નિર્ણય કરતી વખતે તે પાસા સાથે સંબંધિત નથી.વર્તમાન નિર્ણય કાયદાના શુદ્ધ સિદ્ધાંત પર આધારિત છે કારણ કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા ૨૧ નવેમ્બર, ૨૦૧૧ ના રોજ વિવાદિત નોટિસ અધિકારક્ષેત્રમાં

સંપૂર્ણપણે અભાવ હોવાનું જણાયું છે; અરજદારના કેસની તથ્યાત્મક ગુણવત્તાના પાસાને સ્પર્શવાની જરૂર ન હતી અને ન તો રાજ્ય સરકારના કેસની યોગ્યતા-શક્તિને સ્પર્શવાની જરૂર હતી અને તેમાં પ્રવેશ કરવામાં આવ્યો નથી.

નિષ્કર્ષ

૧૧. વિસ્તૃત ઉપરોક્ત કારણો અને કાયદાના સિદ્ધાંતો ઉભરતા હોવાથી, અપીલની સત્તાનો ઉપયોગ કરતા કલેક્ટરના ૧૬મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૮ના આદેશ સામે અને તેના પર રાજ્ય સરકાર દ્વારા કથિત રીતે "દેખરેખ અને નિયંત્રણ" હેઠળ સત્તાની ધારણા કાયદામાં ખોટી છે.બોમ્બે સિંચાઈ અધિનિયમ, ૧૮૭૯ની કલમ ૬૭માં ઉલ્લેખિત રાજ્ય સરકારની "દેખરેખ અને નિયંત્રણ" નું વિસ્તરણ માત્ર વહીવટી રીતે જ છે અને તે આવી ક્ષમતામાં પસાર કરાયેલા અર્ધ-ન્યાયિક અથવા ન્યાયિક આદેશોની દેખરેખ અને/અથવા નિયંત્રણ માટે કામ કરી શકતું નથી.દેખરેખ અને નિયંત્રણની આડમાં ૨૧મી નવેમ્બર, ૨૦૧૧ના રોજ કલેક્ટરના ૧૬મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૮ના ઉપરોક્ત આદેશ સામે કારણદર્શક નોટિસ બહાર પાડીને કાર્યવાહીની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી, જે કાયદાકીય રીતે મેળવી શકાય તેવી અને માન્ય રીતે ઉપયોગ કરી શકાય તેવી કોઈપણ સત્તાથી વંચિત હતી.ક્રિયા અને કસરત પર પ્રતિબંધ મૂકવો જોઈએ.રાજ્ય સરકારને વિવાદિત નોટિસ અનુસાર આગળ વધવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી.તેથી ૨૧મી નવેમ્બર, ૨૦૧૧ની કારણદર્શક નોટિસ અને ૩૦મી

નવેમ્બર, ૨૦૧૧ના રોજ જોડાયેલા અને પરિણામી સંદેશાવ્યવહારને રદ કરવા પાત્ર છે.તેમને અહીંથી અલગ રાખવામાં આવ્યા છે.નિયમને નિરપેક્ષ બનાવવામાં આવે છે.

(એન. વી. અંજારીયા, ન્યાયમૂર્તી શ્રી)

આગળનો આદેશ

ચુકાદાની જાહેરાત પછી વિદ્વાન સહાયક સરકારી વકીલ, વિનંતી કરી કે તે જ થોડા સમય માટે રહી શકે છે.

હકીકતો અને સંજોગોમાં અને જે રાખવામાં આવે છે તેને ધ્યાનમાં રાખીને, વિનંતી નકારી કાઢવામાં આવે છે.

(એન. વી. અંજારીયા, ન્યાયમૂર્તી શ્રી)

This judgment has been translated using AI Tool - SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.